

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «магістр»

на тему

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Виконала:

студентка II курсу магістратури, 21-М групи
спеціальності 013 Початкова освіта

Мелашенко Марія Олександрівна

Науковий керівник:

д. пед. н., професор Гавриленко Тетяна Леонідівна

Чернігів – 2023

Роботу подано до розгляду « ___ » _____ 2023 року

Студентка _____

(підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Науковий керівник _____

(підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від « ___ » _____ 2023 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри _____

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Мелащенко М.О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. Спеціальність 013 Початкова освіта. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. 2023. 77 с.

У кваліфікаційній роботі обґрунтовано важливість національно-патріотичного виховання учнів початкової школи в умовах війни. Здійснено ретроспективний аналіз розвитку ідей національно-патріотичного виховання дітей в Україні. Розкрито цілі, зміст, методи та форми національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах війни. Експериментально перевірено ефективність здійснення національно-патріотичного виховання учнів початкової школи в умовах воєнного стану. Розроблено методичні рекомендації вчителям початкової школи щодо національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах війни.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання; цілі, зміст, методи та форми національно-патріотичного виховання; молодші школярі; умови воєнного стану.

ABSTRACT

Melashchenko M.O. National-patriotic education of younger schoolchildren under martial law. Specialty 013 Primary education. Chernihiv Collegium National University named after T.G. Shevchenko. 2023. 77 p.

The qualification work substantiates the importance of national-patriotic education of primary school students in the conditions of war. A retrospective analysis of the development of ideas of national-patriotic education of children in Ukraine was carried out. The goals, content, methods and forms of national-patriotic education of younger schoolchildren in the conditions of war are disclosed. The effectiveness of national-patriotic education of elementary school students in the conditions of martial law was experimentally verified. Methodical recommendations for primary school teachers regarding the national-patriotic education of younger schoolchildren in war conditions have been developed.

Key words: national-patriotic education; goals, content, methods and forms of national-patriotic education; younger schoolchildren; martial law conditions.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	10
1.1. Розвиток національно-патріотичного виховання в Україні: історико- педагогічний аспект.....	10
1.2. Цілі та зміст національно-патріотичного виховання у початковій школі в умовах воєнного стану.....	15
1.3. Методи та форми національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану.....	26
Висновки до першого розділу.....	35
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	37
2.1. Організація і методика проведення експериментального дослідження...37	
2.2. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	52
2.3. Методичні рекомендації вчителям початкової школи щодо національно- патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану.	56
Висновки до другого розділу	59
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Суверенна Україна потребує громадян, які мають глибоко усвідомлену життєву позицію. Виховати такі особистості можна за умови розвитку національної освіти, в якій система виховання та навчання ґрунтується на ідеях народної філософії, засадах української етнопедагогіки, народознавства, основах християнської етики, наукової педагогічної думки, родинного виховання тощо.

Формування особистості дітей молодшого шкільного віку є провідною проблемою української педагогічної науки. Національно-патріотичне виховання сучасного молодшого школяра серед різноманітних теоретичних підходів у вирішенні цього питання займає одне з головних місць. В умовах розвитку української держави національно-патріотичному вихованню належить пріоритетна роль.

Сьогодні доречно підкреслити в українському суспільстві почуття істинного патріотизму як духовно-моральної та соціальної цінності, сформувати у дітей громадянсько-активні, соціально значущі якості, які вона зможе проявити в усіх видах діяльності, і, перш за все, пов'язаних із захистом інтересів своєї родини, рідного краю, народу та Батьківщини, реалізації особистого потенціалу на благо української держави.

У різні часи та епохи, в усіх цивілізованих державах сім'я, школа, суспільство ставили перед собою завдання – виховати громадянина, патріота своєї країни. У вирішенні завдань національно-патріотичного виховання в умовах війни важливу роль відіграють заклади загальної середньої освіти. У виховному процесі першорядне місце має посісти національно-патріотичне виховання через засоби народної філософії, народної мудрості, національних ідей та ідеалів. Це є тим підґрунтям, на якому зростає національна свідомість, гідність, самоповага молодших школярів.

Національно-патріотичне виховання молодших школярів в умовах війни є особливо важливим, оскільки воно спрямоване на виховання патріотичних

почуттів, готовності захищати свою країну та брати активну участь в її житті.

Питання науково-патрічного виховання досліджували такі науковці, як: Х. Бедрій, І. Бех, О. Вашуленко, М. Галабурда, В. Гонський, С. Грищенко, І. Дейнега, Д. Єфімов, О. Ілішова, Т. Кучеренко, Н. Макогончук, О. Носова, Г. Товканець та ін. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану висвітлювали в своїх працях такі науковці, як: Н. Безлюдна, Н. Бондаренко, С. Косянчук, Р. Даниляк, Н. Муляр, І. Устименко.

Отже, актуальність, теоретична і практична значущість національно-патріотичного виховання дітей в умовах російсько-української війни зумовили вибір теми дослідження **«Національно-патріотичне виховання молодших школярів в умовах воєнного стану»**.

Мета дослідження – теоретично розкрити та експериментально перевірити ефективність здійснення національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану.

Завдання дослідження:

1. Здійснити ретроспективний аналіз розвитку національно-патріотичного виховання в Україні.
2. Розкрити цілі, зміст, методи та форми національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах війни.
3. Експериментально перевірити ефективність здійснення національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану.
4. Проаналізувати результати експериментального дослідження та розробити методичні рекомендації вчителям початкової школи щодо національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження – процес виховання у початковій школі.

Предмет дослідження – специфіка національно-патріотичного виховання учнів початкової школи в умовах воєнного стану.

Для реалізації поставлених завдань використовувались такі **методи**

дослідження:

- *теоретичні:* аналіз історико-педагогічної літератури для визначення становлення та розвитку ідей національно-патріотичного виховання дітей; аналіз, синтез, порівняння та узагальнення нормативних документів, психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження для розкриття теоретичних засад національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану, узагальнення результатів дослідження та формулювання висновків.
- *емпіричні:* анкетування молодших школярів, педагогічне спостереження, бесіди, констатувальний та формувальний педагогічний експеримент, аналіз та обробка отриманих даних.

Теоретичне значення роботи полягає в аналізі стану дослідження проблеми національно-патріотичного виховання у науковій літературі; уточненні сутності та складників національно-патріотичного виховання; окресленні цілей та змісту національно-патріотичного виховання молодших школярів; визначенні методів та форм національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах війни.

Практичне значення роботи полягає в експериментальному дослідженні ефективності здійснення національно-патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку та розробленні методичних рекомендацій вчителям початкової школи щодо національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану.

Апробація результатів дослідження відбулася в процесі участі в Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців та студентів «Сучасна освіта: Перспективи розвитку» (м. Чернігів. 28 березня 2023 р.)

IV Міжнародна студентська наукова конференція «Концепт науки XXI: стратегії та наукові інструменти» (м. Вінниця. 3 листопада 2023 р.).

Контексти творчості Олександри Яківни Савченко «Цілі і цінності початкової освіти: реалізація в умовах сьогодення (м.Київ. 9 листопада 2023 р.).

Публікації. За матеріалами кваліфікаційної роботи опубліковано 2 тез:

1) Мелащенко М.О. Сутність і складники національно-патріотичного виховання молодших школярів. *Педагогічні аспекти сучасного навчання та виховання: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м.Чернігів, 18 берення 2023 р.); Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка. Чернігів 2023. С. 26-27.*

2) Мелащенко М.О. Форми національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах війни. *Педагогіка та освіта: збірник матеріалів IV Міжнародної студентської наукової конференції(м.Вінниця, 3 листопада 2023 р.) ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2023. 292 с. С. 235-236.*

Експериментальна база. Дослідження проводилося на базі Кучинівського ліцею (Корюківський р-н Чернігівської обл.). У ньому взяли участь 30 учнів 4 класів (контрольна група – 15 учнів, експериментальна – 15 учнів).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та 1 додатку.

Кількість використаних джерел- 60. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 75 сторінки, обсяг основного тексту – 66 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Розвиток національно-патріотичного виховання в Україні: історико-педагогічний аспект

Питання національно-патріотичного виховання є суттєвою складовою процесу виховання в сім'ї та загальноосвітніх закладах. Під час вивчення різних предметів в учнів формуються патріотичні переконання та глибокі патріотичні погляди [38, с. 72]. Національно-патріотичне виховання базується на багатстві ідей народу, його моральних цінностях і виховній мудрості [9, с. 128].

Необхідно відзначити, що національно-патріотичне виховання молоді має глибокі історичні корені та ґрунтується на багатовікових традиціях та народному досвіді України. Його коріння можна відслідкувати в соціальній філософії давньоруської держави, де переважали патріотичні ідеї єдності всіх руських територій, зміцнення та централізації держави для відстоювання їх від іноземних завойовників, і враховувалася важливість розвитку культури та освіти. За словами С. Кульчицького, світоглядні передумови національно-патріотичного виховання відзеркалюються у поглядах мислителів епохи Ренесансу, які виявляли інтерес до світової історії та минулого українського народу. Гуманісти вважали, що історія є інструментом для пробудження гордості за минуле народу, розвитку патріотичних почуттів та належної любові до України. Через патріотичний порив та громадянський дух формувалися патріотичні настрої, національна свідомість і історична спадщина [40, с. 76].

Слід підкреслити вагому роль Острозької академії у сприянні розвитку патріотичного світогляду. Тут, завдяки обміну ідеями та духовно патріотичному вихованню представників академії (книжників Острозької

академії), виникала особлива філософія, яка містила у собі ідеї, спрямовані на обґрунтування важливості збереження та розвитку старослов'янської мови та закоханості в Вітчизну [44, с. 89].

У кінці XVII ст. виникла нова спрямованість щодо патріотичного виховання, пов'язана з формуванням та розвитком братств. Важливо відзначити, що видатний представник Львівської та Київської братських шкіл, Іван Копинський, у своєму творі «Алфавіт духовний», написаному у 1710 р., досліджує проблему становлення особистості як патріота. Він аналізує це питання з погляду підвищення моральних, інтелектуальних, патріотичних та духовних якостей людини, які розкриваються у процесі самопізнання [58].

На процес формування патріотичного світогляду в Україні суттєво вплинула діяльність Києво-Могилянської академії, де видатні постаті наголошували на ідеї того, що глибший смисл життя людини полягає в творчій та патріотичній праці, спрямованій як на її власне, так і на загальне громадське благо [39, с.76]. Г. Сковорода, який навчався у Києво-Могилянській академії, порушував питання патріотичного характеру, зосереджуючи увагу на релігійно-філософських аспектах. Його вислови тісно пов'язані з посиланням на Біблію та християнську традицію і базуються на ключових християнських цінностях, таких як любов, віра, щастя, мораль, патріотизм та інші. Шляхом філософських роздумів, Г. Сковорода намагався знайти відповідь на питання щодо сутності людини, мети її існування та значення її діяльності. Він висловлював думку, що кожна людина повинна розуміти своє походження та ідентифікувати себе з народом, у якому народилася. Він підкреслював, що якщо ти українець, то маєш бути відданим своєму народу, а якщо поляк, то віддавати честь своїй нації. Він закликав кожного залишатися в межах своєї ідентичності та відданості своєму народу [56, с. 115].

У творчому спадку Т. Шевченка вперше висвітлювалася філософська суть українського патріотичного духу. Ця сутність була глибоко особистою та індивідуальною, та одночасно базувалася на національних ідеях українського народу та його особливому менталітеті. Т. Шевченко виявив, що патріотична

любов до рідної землі становить джерело його власного пробудження гідності, відчуття туги за втраченим, виразу протесту та бунту [39, с. 77].

І. Франко вперше розкрив ідеї національно-патріотичного виховання, які ґрунтуються на любові до Батьківщини і всього людства. В його уявленні, традиційна українська сім'я виступала як перший та найважливіший центр, де народжувалася патріотична свідомість, де формувалися національна єдність та навчання, де діти вчилися здоровим нормам та правилам поведінки, де розвивалася повага до рідної мови, національних обрядів та традицій [39, с. 77].

На переконання Л. Українки, яка висвітлювала у своїй творчості рідну землю, сімейне життя, ліризм української душі та її драматичні аспекти, українське суспільство повинно вдатися до цінностей патріотизму, моралі, духовності, толерантності, самопожертви, сили, волі до перемоги та інших подібних [39, с. 77].

На думку М. Драгоманова, українці повинні прагнути до вдосконалення, освоюючи цінності західноєвропейської науки, культури та духовності, одночасно зберігаючи та поглиблюючи свою національну ідентичність через розвиток патріотичного виховання. Потрібно залишатися незламними, не відступати ні перед ким і ні перед чим, а також формувати в собі міць духу та незламність [2, с. 10].

М. Грушевський підкреслював, що виховання у громадян почуття відповідальності перед Батьківщиною є найсуттєвішим мотиватором громадянського життя, спрямованим на об'єднання всього народу навколо одного завдання, нехтуючи політичними чи партійними розділами та розбіжностями, коли йдеться про основні інтереси держави [20, с. 266].

К. Ушинський вважав, що формування патріотизму є одним із найсуттєвіших завдань у вихованні та, водночас, могутнім педагогічним інструментом. Він стверджував, що, подібно до самолюбства, усі люди природжено мають внутрішню прив'язаність до своєї Батьківщини. Ця любов до рідної землі служить важливим ключем для виховання та представляє

собою потужний стимул для подолання негативних нахилів особистості, а також побороти її погані риси, будь-то природні, особисті, сімейні або спадкові тенденції [60, с. 99].

Українська педагогиня С. Русова підтримувала концепцію національно-патріотичного виховання. Вона вважала, що національна освіта має велике значення та допомагає будувати незалежну державу. С. Русова стверджувала, що нація, яка пройшла через таку школу, буде дужчою за інші нації, які її не проходили. Засобами виховання вона вважала вивчення рідної мови, літератури, організацію екскурсій, вивчення історії та релігії українського народу, а також підтримку національного мистецтва. С. Русова також надавала пораду щодо створення сприятливого середовища для національно-патріотичного виховання дітей, включаючи обрамлення шкільного середовища рідними символами, установку портрету Т. Г. Шевченка, використання національних вишиванок та створення затишних куточків з рідними деревами та квітами [52, с. 15].

Василь Сухомлинський підкреслював важливість проведення патріотичного виховання, яке має базуватися на національних цінностях, таких як любов до рідної землі, нації, Батьківщини, мови та культури [57, с. 258].

У перші роки незалежності України головним соціально-політичним завданням стала реалізація проекту створення нації, який ґрунтувався на теорії «етнічного ядра» та мав яскравий етнонаціональний характер. Напочатку 1990-х років розпочався процес українізації системи освіти, де обговорювалася її відповідність новій ролі українців. У цей період в педагогічній науці та практиці під патріотичним вихованням розумілося виховання національного, яке базувалось на етнічно-національних цінностях, тоді як громадянське виховання розглядалося як менш важливий елемент, який підпорядковувався вихованню національного (етнічного) характеру [37, с. 149].

Сучасна російсько-українська війна змінила парадигму національно-патріотичного виховання. Від словесно-споглядального і абстрактного

підходу, який був характерний для періоду національно-патріотичного виховання від 1991 р. до 2014 р., відбувся перехід до активного, дієвого, співчутливого та відчуттєвого виховання, яке ставить особистість у центр дій та робить її співпричетною до потреб і проблем своєї держави, готової до конкретних дій та відданої захисту Батьківщини.

Умови повномасштабної війни та відкритої військової агресії російської федерації проти України проєктують завдання з пошуку нових підходів та методів для формування національно-патріотичного виховання як основної якості особистості молодших школярів. Джерелами формування ціннісних орієнтацій та громадянської самосвідомості молодших школярів виступають національні культурні цінності та спадщина, історія та досвід державницького життя України в минулому. Також до них входять приклади мужності та героїзму українських козаків, Січових Стрільців, дисидентів, учасників революційних подій в Україні у 2013–2014 рр., Героїв Небесної Сотні, учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил в Донецькій та Луганській областях, а також опору перед анексією Криму російською федерацією, окупацією та геноцидом українського народу.

Серед різних напрямів виховної роботи на сучасному етапі особливу актуальність мають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як складники національно-патріотичного виховання. Отже, до важливих компонентів національно-патріотичного виховання додано екологічне виховання, крім громадянсько-патріотичного, духовно-морального і військово-патріотичного виховання [62, с. 161].

Частиною національно-патріотичного виховання, а в період загострення військової загрози – його важливою складовою, є військово-патріотичне виховання. Цей напрямок виховання розцінюється як формування у молоді готовності до захисту України, розвиток бажання обирати військові професії та служити у Збройних Силах України, розглядаючи цю службу як особливу сферу державної діяльності [35].

Сутність військово-патріотичного виховання визначається національ -

нальними інтересами України та спрямована на забезпечення активної участі громадян у збереженні національної безпеки в умовах зовнішньої загрози [11, с. 578].

Робота з військово-патріотичним вихованням повинна проводитися в комплексі і вимагає спільних зусиль органів державної влади та місцевого самоврядування, а також освітніх закладів, сімей, громадських об'єднань і благодійних організацій, Збройних Сил України та інших силових структур [36].

Військово-патріотичне виховання має за мету підвищити громадську цінність та шанобливе ставлення до військової служби, спонукати молодь до обрання військових професій, а також розвивати психологічну та фізичну готовність до служби в Збройних Силах [46].

Отже, проблеми національно-патріотичного виховання молоді мають глибокі історичні корені і ґрунтуються на давніх традиціях, досвіді українського народу та доробках Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, М. Драгоманова, М. Грушевського, К. Ушинського, С. Русової, В. Сухомлинського. Російсько-українська війна привела до зміни парадигми національно-патріотичного виховання: від абстрактних та словесно-теоретичних підходів до активних, практичних, співчуттєвих та конкретних дій, спрямованих на підтримку своєї держави та захист її цінностей.

1.2. Цілі та зміст національно-патріотичного виховання у початковій школі в умовах воєнного стану

Заклад загальної середньої освіти відіграє ключову роль у національно-патріотичному вихованні особистості. У персоніфікованій діяльності вчителя визначаються шляхи його становлення як представника національного та державного закладу, який прагне виховати учня у патріота, громадянина України з активною життєвою та соціальною позицією, який відчуває любов

до свого народу та Батьківщини [26, с. 22]. Заклад загальної середньої освіти, як суспільний інститут, має важливе та відповідальне завдання формування в учнів комплексу громадянських якостей, глибокого усвідомлення їх приналежності до українського народу та Батьківщини. Важливо також закласти в їхню свідомість внутрішню потребу й готовність захищати інтереси України та розвивати свій особистісний потенціал для покращення нашої держави [9, с. 128].

На сучасному етапі розвитку України, коли існує ризик денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння під вплив іншої держави, мета і завдання національно-патріотичного виховання визначаються через формування змісту національно-патріотичного виховання. Серед завдань національно-патріотичного виховання І. Устименко виділяє наступні:

- розвиток почуття любові до рідної землі, держави, родини та народу; підтримка усвідомлення духовної єдності населення у всіх регіонах України, спільності культурної спадщини та майбутнього;
- сприяння усвідомленню особистістю патріотичних цінностей, поваги до культури та історії України; підтримка поваги до Конституції України, законів країни, державних символів та державної мови;
- розвиток усвідомлення прав дитини та прав людини як найвищої цінності суспільства та держави; встановлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та патріотичною відповідальністю;
- формування системи патріотичних цінностей і переконань має стати не тільки мотивацією для патріотичної діяльності, але й основою для поведінки особистості як патріота своєї країни;
- розвиток навичок та умінь патріотичної поведінки у молодших школярів є передумовою для активної діяльності в реальних життєвих ситуаціях; набуття досвіду в патріотичній діяльності є також важливим компонентом [59, с. 28].

Зауважимо, що на виконання указів Президента України № 64/2022 від 24 лютого та № 133/2022 від 14 березня 2022 року, оголошених в зв'язку з

військовою агресією російської федерації проти України, уведено режим воєнного стану, в рамках якого освітній процес у всіх закладах загальної середньої освіти реалізується у формі дистанційного навчання. У зв'язку з початком неоголошеної та повномасштабної війни російської федерації проти України виникла необхідність у перегляді та актуалізації системи національно-патріотичного виховання. З цією метою Міністерством освіти і науки України були затверджені підходи до впровадження Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року [55].

Питання національно-патріотичне виховання набуло всеукраїнського значення, і це підтверджується державними документами, такими як Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти (схвалена наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022, №527), Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років і Державний стандарт початкової освіти. У цих документах визначено мету та основні завдання національно-патріотичного виховання в системі освіти України [10].

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, яка була затверджена 16 червня 2015 р., національно-патріотичне виховання розглядається як систематична та спрямована діяльність, яка здійснюється органами державної влади, громадськими організаціями, сім'єю, освітніми установами та іншими соціальними інститутами з метою формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості [23]. Ця діяльність спрямована на виховання почуття відданості та любові до Батьківщини, турботу про добробут свого народу, готовність виконувати громадянські та конституційні обов'язки щодо захисту національних інтересів, цілісності та незалежності України, а також сприяння процесу становлення України як правової, демократичної та соціальної держави. Головна мета національно-патріотичного виховання полягає у формуванні ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави і нації [36].

Ця концепція розглядає національно-патріотичне виховання як частину

загального виховання з основною метою формування самодостатнього громадянина-патріота України, який є гуманістом і демократом. Такий громадянин готовий виконувати громадянські та конституційні обов'язки, є спадкоємцем духовної та культурної спадщини українського народу, та досягає високого рівня взаєморозуміння. Це сприяє об'єднанню українського народу та зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних засад розвитку українського суспільства і держави. Військово-патріотичне виховання спрямоване на розвиток у молодих людей готовності захищати свою Вітчизну, розгортання бажання обирати військову кар'єру та службу у Збройних Силах України, що є особливою галуззю державної служби. Зміст цього виду виховання визначається національними інтересами України та спрямований на активну участь громадян у забезпеченні її безпеки від зовнішньої загрози [17, с. 208].

У липні 2019 р. Міністерство освіти і науки України внесло зміни до Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Ці оновлення визначили національно-патріотичне виховання як системну та цілеспрямовану діяльність, що включає в себе зусилля органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань, благодійних організацій, сімей, освітніх закладів та інших соціальних інститутів. Метою цієї діяльності є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття відданості і любові до Батьківщини, турботи про добробут свого народу, готовності до виконання громадянських та конституційних обов'язків у справі захисту національних інтересів, цілісності та незалежності України, сприяння формуванню її як правової, демократичної та соціальної держави [30, с. 55].

Основний зміст військово-патріотичного виховання визначається національними інтересами України і спрямований на активну участь громадян у збереженні безпеки країни в обличчі зовнішньої загрози. Робота з військово-патріотичного виховання має проводитися комплексно, із взаємодією органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сімей, громадських організацій, благодійних установ, Збройних Сил України та

інших військових структур [45].

Міністерство освіти і науки України, відповідно до Наказу №527 від 06.06.2022 р., схвалило низку заходів для впровадження Концепції національно-патріотичного виховання в освітній системі України до 2025 року. Згідно з оновленою Концепцією 2022 року, основною пріоритетною метою національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави і нації. Головною метою цього виховання є розвиток самостійних громадян-патріотів України, гуманістів і прихильників демократії, готових виконувати громадянські та конституційні обов'язки, передавати духовні і культурні цінності українського народу, встановлювати високу культуру взаємин, формувати активну громадянську позицію та підтримувати національну ідентичність громадян на основі духовно-моральних цінностей українського народу та його національної самобутності. В цілому, національно-патріотичне виховання спрямоване на об'єднання українського народу і зміцнення соціально-економічних, духовних та культурних основ розвитку українського суспільства і держави [35].

Згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2022), поняття національно-патріотичне виховання розглядається як системна та цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів і інших соціальних інститутів з метою формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття відданості, любові до Батьківщини, турботи про добробут свого народу, готовності виконувати громадянські і конституційні обов'язки у захисті національних інтересів, цілісності та незалежності України, а також сприяння становленню України як правової, демократичної та соціальної держави [36].

Важливо відзначити, що поза офіційним напрямом, питання національно-патріотичного виховання становить суттєвий об'єкт досліджень сучасних науковців. Наприклад, О. Вишневський визнає, що національно-патріотичне виховання виникає від потреб національного життя і процесів,

пов'язаних із формуванням держави [12, с. 10].

С. Зозуля аналізує категорію «національно-патріотичного виховання» у контексті двох понять, а саме «національне виховання» та «патріотичне виховання». Отже, зміст «національного виховання» в основному спрямований на передачу суспільного досвіду, духовних цінностей українського народу, а також формування різноманітних аспектів особистості громадянина України, незалежно від її національної приналежності, включаючи духовні, моральні, естетичні та правові аспекти [25].

Мета національно-патріотичного виховання полягає у тому, щоб закріпити у особистості віру в ідею, яка базується на служінні Україні. Ця мета досягається через передачу соціального досвіду молодому поколінню, сприяння успадкуванню духовних цінностей українського народу, формування національної ментальності та особливого світогляду. Виховання також має на меті розвиток здатності особистості зберігати свою національну ідентичність, сприяти високому рівню культури міжнародних відносин, а також сприяти розвитку духовних і фізичних якостей, формуванню всебічно розвинутих особистостей [27, с. 20].

На думку І. Беґа, національно-патріотичне виховання означає супровід індивідуального розвитку особистості в якості патріота України. Цей процес спрямований на формування позитивного ставлення, яке охоплює цінності та викликає як пізнавальну, так і емоційну відданість Батьківщині [6, с. 5].

Національно-патріотичне виховання, за В. Будаком, в першу чергу спрямоване на розвиток духовних, моральних, культурно-історичних цінностей, які відображають унікальність становлення та розвитку нашого суспільства та держави, національної свідомості, способу життя, світогляду та долі українців. Як зазначає науковець, національно-патріотичне виховання сприяє формуванню не просто громадянина, а справжнього громадянина-патріота в найвищому розумінні цього слова, який віддано любить свою Батьківщину та завжди готовий віддавати їй свою віру та відданість [8, с. 81].

У початковій школі національно-патріотичне виховання має за мету

прищепити учням глибоке розуміння національної культури та духовності, формувати в них національні світоглядні погляди, ідеї та переконання на основі цінностей вітчизняної та світової культури. Цей процес проводиться протягом всіх етапів навчання в початковій школі і спрямований на всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарованості. Це сприяє збагаченню інтелектуального потенціалу нації, її духовності і культури, а також вихованню громадян України, які здатні до самостійного мислення та суспільного вибору, спрямованого на процвітання держави [48, с. 118].

Основним завданням закладів освіти є створення умов для такої організації виховної діяльності, яка б сама заохочувала дітей розвивати почуття патріотизму, глибокого розуміння історії свого народу, національної ідентичності та самобутності. Вчителі повинні працювати над тим, щоб слова «Україна» та «патріотизм» набули особливого значення для дітей і сприймалися не тільки розумом, але й серцем [33, с. 83].

Т. Хемич пропонує розглянути такі завдання національно-патріотичного виховання учнів початкової школи:

- виховання правової культури та поваги до Конституції України, законів країни і державних символів, таких як Герб, Прапор, Гімн України, а також історичних пам'яток;
- формування мовної культури учнів; використання можливостей рідного слова для освоєння української мови як духовного коду нації; розвиток духовних цінностей українського патріота, включаючи почуття патріотизму, національної свідомості, любові до українського народу, його історії, держави, рідної землі, родини, гордості за минуле і сучасне, і надаючи приклади історії українського народу та культурної спадщини;
- формування психологічної та фізичної готовності молоді до виконання громадянських і конституційних обов'язків щодо захисту національних інтересів та незалежності держави;

- військово-патріотичне виховання школярів;
- розвиток фізичного, психічного та духовного здоров'я;
- задоволення естетичних і культурних потреб особистості; проведення традиційних виховних заходів [62, с. 161].

Результатом національно-патріотичного виховання учнів початкової школи є національно-патріотична вихованість, яку можна розглядати як інтегровану характеристику, виражену в рівні сформованості знань, якостей та почуттів патріотичного спрямування. Ця вихованість включає в себе багатий словниковий запас національно-патріотичного змісту, і є вираженням національної свідомості особистості [4, с. 79].

Початкова школа створює основу для національно-патріотичного виховання, сприяючи формуванню в учнів почуття прив'язаності до свого рідного краю і родини. Це питання було підкреслено К. Ушинським, який наголосив, що діти повинні вивчати свою рідну мову, географію та історію [26, с.31].

Однією з основних місій закладів загальної середньої освіти є створення виховної атмосфери, яка сприяє формуванню національно-патріотичних цінностей у дітей. Шкільне середовище та приклад учнівського колективу повинні впливати на дітей у дусі поваги до армії, державних символів, Конституції, мови та держави. Вчителі початкової школи відіграють важливу роль у підкресленні тем, пов'язаних із патріотизмом. Наприклад, на уроках української мови та читання можна акцентувати увагу на звучанні та мелодійності рідної мови. В початкових класах важливо пояснити значення рідної мови як державної для суверенітету нашої країни, особливо в умовах важкого періоду в історії України [8, с. 81].

Під час уроків читання молодших школярів вводять у світ фольклору, включаючи загадки, лічилки, прислів'я, приказки, веснянки, колискові, дитячі пісні, заклички. Використовуючи ці матеріали для виховних цілей, вчитель повинен підкреслити, що ця творчість є скарбом великого народу, який безперервно поповнює своє усне народне мистецтво. Використовуючи книги

та твори українських авторів, вчителі можуть донести до молодших школярів важливість патріотизму, оскільки практично всі поети та письменники створювали твори для дітей з подібною тематикою [8, с. 81].

Опосередковано відбувається національно-патріотичне виховання також на уроках математики. Наприклад, умова математичної задачі може бути пов'язана із відомою історією козацького минулого або наочність, яка використовується для її вирішення, може містити національні символи України, такі як вишиваний одяг, віночок, калина, верба або шаровари [18].

Інтегровані уроки «Я досліджую світ» надають значні можливості для впливу на формування патріотизму у молодших школярів. Цим шляхом збагачується громадянська свідомість та розвиваються риси характеру, які необхідні для активної участі в житті нашої держави.

Ефективне національно-патріотичне виховання молодших школярів передбачає залучення їх до позакласних та позашкільних ініціатив, спрямованих на розвиток національно-патріотичних якостей, самоосвіту та всебічний особистісний розвиток. Участь у масових заходах сприяє формуванню в учнів почуття спільноти, а також виховує цінності, такі як любов, повага, толерантність, гідність, чесність, довіра, відповідальність та справедливість.

В умовах війни важливим є національно-патріотичне виховання молодших школярів, оскільки воно спрямоване на виховання патріотичних почуттів, готовності захищати свою країну та активної участі в її житті у військових, економічних і соціальних вимірах. З цього погляду національно-патріотичне виховання молодших школярів в умовах російсько-української війни має декілька основних цілей. Одна з них – формування патріотизму, який означає розвиток у молодших школярів почуття любові і гордості до України. Діти повинні розуміти важливість захисту національних інтересів та гідності своєї країни. Ще одною важливою метою є навчання історії, зокрема історії України і подій, пов'язаних з російсько-українською війною. Це сприяє формуванню національної ідентичності та розумінню минулого країни дітьми

[31, с. 19].

Важливою ціллю є виховання гідності та моралі. Так, умови війни ставлять підвищені вимоги до моральних цінностей і гідності. Відповідно виховання молодших школярів у дусі справедливості, чесності та допомоги іншим є важливою складовою національно-патріотичного виховання.

Збереження миру та сприяння толерантності також є складовою ціллю військово-патріотичного виховання. Так, діти мають розуміти цінність миру та важливість врегулювання конфліктів мирними засобами. Патріотичне виховання має сприяти розумінню інших народів та культур і підтримувати толерантне ставлення до різних груп.

Ще однією ціллю виступає розвиток інформаційної грамотності. Так, військові дії супроводжуються інформаційною війною та дезінформацією. Діти повинні розуміти, як оцінювати та аналізувати інформацію з різних джерел та розповсюджувати лише достовірні інформаційні повідомлення.

В цілому, основною метою національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах російсько-української війни є формування освічених, свідомих громадян, які мають відчуття відповідальності і національного патріотизму. Вони готові внести свій внесок в процес утвердження державності і збереження миру в Україні [5, с. 168].

Виховання патріотизму серед молодших школярів у контексті російсько-української війни повинно враховувати особливості вікового періоду. Ці особливості включають збільшену чутливість до стресу та травматичних подій, тому потребують більшої підтримки та розуміння. При цьому важливим є використання казок, ігор та ілюстрацій, що полегшує розуміння війни дітьми. Ключовим є створення емоційно безпечної атмосфери, де діти можуть вільно висловлювати свої страхи та переживання. Важливим є також залучення дітей до інтерактивних уроків і діалогів на тему війни, щоб вони мали можливість ставити питання та обговорювати свої думки і почуття.

Ще однією особливістю виступає підтримка та сприяння співпраці з

батьками та сім'ями дітей, надавати їм рекомендації щодо того, як розмовляти з дітьми про війну та як допомагати їм впоратися зі стресом. Важливо виховувати в дітях розуміння важливості миру та толерантного ставлення до інших народів і культур, навіть в умовах конфлікту.

Вважаємо, що російсько-українська війна внесла ряд змін у національно-патріотичне виховання молодших школярів в Україні. Зокрема, зросла увага до військової підготовки: у школах приділяється більше уваги вивченню основ безпеки та елементів військової підготовки, зокрема, навчанню евакуації та захисту від надзвичайних ситуацій.

Молодші школярі стали більш поінформовані про події в країні та в світі, й вони можуть задавати питання про війну та її наслідки. Також одним із наслідків є зміна тематики уроків з історії. Програма для початкової школи передбачають висвітлення більше уваги до сучасних подій, зокрема до історії російсько-української війни. З цією метою педагоги можуть використовувати казки, ігри та інтерактивні методи навчання дітей важливим патріотичним цінностям та поняттям [4, с. 81].

Важливою зміною у національно-патріотичному вихованні стало залучення дітей до вшанування пам'яті полеглих героїв та жертв цієї війни. Зокрема, діти приймають участь в пам'ятних заходах та проектах, спрямованих на вшанування жертв війни та збереження пам'яті про події.

Наведені зміни відображають той факт, що національно-патріотичне виховання молодших школярів стає більш актуальним та націлене на реалії сучасного українського суспільства, яке долає виклики та наслідки війни.

Отже, основний зміст національно-патріотичного виховання в умовах війни визначається національними інтересами України і спрямований на збереження безпеки країни під час зовнішньої загрози, а також реалізується комплексно, із взаємодією органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сімей, громадських організацій, благодійних установ, Збройних Сил України та інших військових структур. Головними цілями національно-патріотичного виховання в умовах війни є: формування

патріотизму, гідності та моралі, збереження миру та сприяння толерантності, розвиток інформаційної грамотності, а також формування освічених, свідомих громадян, які мають відчуття відповідальності і національного патріотизму.

1.3. Методи та форми національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану

Ефективність національно-патріотичного виховання молодших школярів у навчальній та позанавчальній діяльності залежить від загальної спрямованості освітнього процесу та використаних методів і форм організації навчання та виховання. «Метод виховання» означає діяльність вихователя на свідомість, волю та поведінку учня з метою формування у нього стійких переконань і конкретних норм поведінки [43, с. 250].

Методи національно-патріотичного виховання класифікують на чотири основні групи.

Так, перша група методів національно-патріотичного виховання зосереджена на свідомому формуванні цінностей, таких як патріотизм, служіння інтересам Батьківщини, здоровий спосіб життя та дбайливе ставлення до природних багатств рідної землі. Ці методи базуються на використанні слова, яке може стати потужною інструментом в руках кваліфікованого педагога. Це методи усвідомлення цінностей патріотичного виховання.

Друга група методів національно-патріотичного виховання охоплює прийоми для організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки. Ці методи включають у себе тренування, привчання, створення педагогічних вимог, встановлення ситуацій вільного вибору та застосування ігрових прийомів.

Третя група методів національно-патріотичного виховання спрямована на стимулювання необхідної поведінки та активності. Серед цих методів важливе місце належить заохоченню, змаганням, а також дисциплінарним

заходам, таким як покарання, які повинні бути застосовані з особливою увагою і обережністю.

Четверта група методів національно-патріотичного виховання ґрунтується на педагогічній підтримці. Ця група передбачає спільну діяльність педагогів та учнів, встановлення взаємної довіри, спільні виховні заходи та ігри, а також діагностику індивідуального розвитку та рівня вихованості кожного учня. Ключовим є створення ситуацій успіху та надання можливостей для самореалізації особистості [43, с. 258].

Також важливо наголосити, що національно-патріотичне виховання учнів початкової школи здійснюється у процесі навчання і пізнання за допомогою таких методів: внесення ціннісних складових до навчальних предметів і акцентування уваги на «спільно-взаємодіючій діяльності» під час уроків і поза ними; утвердження гуманних відносин у взаємодії між вчителями та учнями, а також між учнями; використання вчителями демократичного стилю спілкування з учнями; створення умов для розвитку творчої самореалізації кожної особистості.

С. Сисоєва визначає метод проєктів як одну з педагогічних стратегій, спрямованих на національно-патріотичне виховання молодших школярів у період війни. Основна ідея цієї педагогічної стратегії полягає в тому, щоб викликати інтерес у учнів до актуальних проблем, допомогти їм здобути необхідні знання та навички для їх вирішення, організувати проєктну діяльність, яка спрямована на розв'язання конкретних завдань, і в результаті отримати практичні результати. Основним плюсом цього підходу є той факт, що результати проєкту можна бачити, аналізувати, відчувати та використовувати у реальній життєвій ситуації [54, с. 120].

Застосування сучасних методів, зокрема методу проєктів, для національно-патріотичного виховання молодших школярів у воєних умовах сприяє розвитку пізнавального компоненту учнів. Цей компонент включає у себе знання про родовід, усвідомлення власного статусу як члена родини, сім'ї, школяра, а також жителя міста чи села. Він також охоплює розуміння

мови, традицій, культури і етносу українського народу. Окрім цього, метод проєктів може вплинути на розвиток емоційно-ціннісного компоненту, включаючи почуття любові до родичів, своєї родини та гордості за власне походження, а також сприяти толерантному ставленню до представників інших національностей, їхніх релігій, культурних та традиційних цінностей. Метод проєктів також стимулює розвиток діяльнісно-поведінкового компоненту, включаючи участь у громадських ініціативах для покращення свого рідного регіону, спонукає до ініціативи, активності та участі у традиційних та сучасних святкуваннях [3, с. 78].

Серед методів, спрямованих на національно-патріотичне виховання дітей молодшого шкільного віку, значущим є метод історичного краєзнавства. Це включає відвідування місць, де сталися історичні події, створення малюнків або фотографій історично важливих об'єктів, створення щомісячних історичних календарів, організацію заочних подорожей під назвою «Україно, ти моя прекрасна», складання історії своєї родини, участь у роботі етнографічних та фольклорних ансамблів, прикрасу кімнат народознавства, відзначання Дня Конституції, Дня незалежності України та інші заходи [3].

Щодо форм національно-патріотичного виховання здобувачів початкової школи в умовах війни, то слід наголосити на тому, що ефективне національно-патріотичне виховання молодших школярів потребує їх активної участі в таких формах, як позакласні і позашкільні заходи, спрямовані на розвиток патріотичних якостей, саморозвиток та всебічний розвиток особистості. Участь у масових заходах сприяє виробленню в учнів почуття спільноти, а також цінностей, таких як любов, повага, толерантність, гідність, чесність, довіра, відповідальність і справедливість.

Ефективне національно-патріотичне виховання учнів початкової школи досягається шляхом ненав'язливого підходу, поступового та дозованого впливу на їхні почуття, переконання та дії. Воно не обмежується зовнішнім нав'язуванням національно-патріотичних поглядів, а надає зразки національно-патріотичної поведінки. Цей процес включає таку форму

національно-патріотичного виховання здобувачів початкової школи в умовах війни, як участь їхніх батьків, громадськості та класу у виховній роботі, а також систематичне використання ефективних елементів народної педагогіки та традицій національного виховання [22, с. 99].

Соціальне замовлення молодших школярів на творчість та активність у національно-патріотичного виховання надає значний стимул для освоєння цінностей власної історії та наповнює їх гордістю за досягнення свого народу під час використання різних форм національно-патріотичного виховання здобувачів початкової школи в умовах війни. Це також спонукає їх бажання приносити користь своїй Батьківщині. Зокрема, інформаційні технології можуть бути ефективно використані в різних аспектах національно-патріотичного виховання. Сьогодні існують онлайн-платформи, які допомагають зробити уроки, класні години та позакласні заходи яскравими та незабутніми. Це дає дітям можливість живо переживати події, пов'язані з тематикою заходу. Наприклад, організуються і використовуються такі форми національно-патріотичного виховання в умовах війни, як онлайн-трансляції екскурсій (в музеях, театрах тощо), віртуальні зустрічі із цікавими особистостями (наприклад, з учасниками бойових дій на сході України, членами сімей Героїв Небесної Сотні, учасниками антитерористичної операції, операції об'єднаних сил, учасниками війни РФ проти України та їхніх сімей, військовими капеланами, видатними особистостями сучасної культури, мистецтва, науки, спорту, які виявляють активну громадянську й патріотичну позицію), інтерактивні ігри тощо[47, с. 596].

На думку Келембет Л.І., Фляк О.О., Риндич О. М. головними формами, що використовуються в процесі національно-патріотичного виховання в початковій школі, є: усні (бесіди, вікторини, конкурси, поетичні калейдоскопи, інформаційні досьє, бібліомарафони, «круглі столи», «уроки мужності»); ігрові (ділові, сюжетно-рольові, пізнавально-розвивальні, інтелектуальні); інформаційно-комунікативні (інтернет-конференції, інтернет-конкурси, презентації учнівських проєктів, онлайн-опитування, обговорення на

форумах); візуальні (виставки, тематичні стенди, шкільні газети, перегляд кінофільмів патріотичної тематики, екскурсії в музеї, у майстерні художників, скульпторів, місцями народних промислів тощо); рефлексивні (самопізнання, самооблізація, саморегуляція, самореалізація) [32, с. 18].

Форми національно-патріотичного виховання молодших школярів можуть приймати різноманітні варіації. В залежності від кількості учасників, їх можна розділити на індивідуальні, парні, групові або масові. Щодо місця проведення, форми можуть бути організовані на уроках, позаурочних заходах, позакласних заняттях або в позашкільних гуртках, а також можуть включати батьківське виховання. В залежності від основної мети виховання, форми можуть бути спрямовані на розвиток естетичних, фізичних, розумових, моральних, трудових, екологічних або інших аспектів особистості дитини [13, с. 14].

Однією з форм є загальнонаціональна хвилина мовчання, яка була встановлена Указом Президента України з березня 2022 року. О 9 годині 00 хвилин за київським часом, у всій нашій державі проводиться хвилина мовчання, яку виконують усі сектори масової інформації, включаючи навчальні заклади [50]. Метою цієї хвилини мовчання є вшанування пам'яті загиблих і визнання громадянської відваги, самопожертви, сили духу, стійкості та героїзму воїнів, які втратили життя, захищаючи державний суверенітет та територіальну цілісність нашої країни, а також мирних громадян, які стали жертвами збройної агресії російської федерації проти України [5, с. 173].

Хвилину мовчання можна подовжити на ранковій зустрічі, під час якої молодші школярі обговорюють важливі ситуації зі свого власного життя, родини та знайомих, або життя України. Під час обміну думками та враженнями діти отримують більше розуміння та розкривають свої емоційні реакції на ті обставини, які призвели до загальнонаціональної хвилини мовчання.

На одній із таких ранкових зустрічей вчитель може пропонувати учням

дослідження значення державних символів України під час війни і в мирний час. Це сприятиме тому, щоб молодші школярі могли розпізнавати державні символи України, розповідати про Україну як свою Батьківщину в логічно вибудованому тексті, виявляти шанобливе ставлення до неї та розуміти, що означає бути громадянином нашої держави, а також які взаємини Україна підтримує з Європейським Союзом та іншими країнами світу [21].

Ще однією формою є організація інтерактивних виховних бесід. Під час цих бесід обговорюються такі питання, як національна ідентичність в умовах війни росії проти України і післявоєнний період, відмінності між національною ідентичністю та національною свідомістю та самосвідомістю українців і росіян у різні історичні періоди, а також важливість національно-патріотичного виховання для збереження України як суверенної і незалежної держави.

Під час війни особливо важливо забезпечити інформаційну безпеку дітей, отже, надзвичайно важливо надавати дітям послідовні рекомендації стосовно правил поведінки в інформаційному просторі. Наприклад, важливо пояснити, що не можна розголошувати особисту інформацію, як-то номер телефону, місце роботи батьків, розташування родини чи інформацію про військовий стан в місті, і відмовлятися від такого роду запитів. Також важливо відмовлятися від фіксації місць вибухів та відтворення цієї інформації в інтернеті. Для перевірки новин слід використовувати офіційні джерела масової інформації. Запити на підписку в невідомих групах краще порадитися з батьками і, якщо вони невідомі та не мають надійної інформації про групу, блокувати їх.

Важливими ініціативами є проведення виховних годин у формі спілкування (у тому числі онлайн) із учасниками бойових подій та їхніми родичами, волонтерами, постраждалими внаслідок війни з росією, а також організація майстер-класів, де беруть участь волонтери, діти та їхні батьки, щоб виготовляти сувеніри для військових, плетіння маскувальних сіток та інші креативні завдання. Ці ініціативи сприяють встановленню соціальних зв'язків,

формуванню в дітей почуття поваги та відповідальності, розвивають соціально значущу ініціативність і прагнення допомагати Батьківщині вільним часом, здійснювати безкорисливі вчинки. Крім того, можна організовувати різноманітні заходи на підтримку Збройних Сил України, такі як флешмоби, акції, виставки творчих робіт молодших школярів і їхніх батьків, невеликі концерти для військових та біженців тощо [5, с. 174].

Також серед форм національно-патріотичного виховання варто враховувати:

- включення молодших школярів та їхніх батьків до заняття фізичною культурою, танцями та різноманітною ігровою діяльністю. Важливо відновити давні українські військово-патріотичні ігри та розваги, які сприяють формуванню патріотичних поглядів, розвитку у молодших школярів українського світогляду та цінностей, а також їх здатності брати на себе виклики та шукати рішення [24, с. 32];
- організацію екскурсій з метою відвідування видатних історичних місць, де діти мають змогу ознайомитися з пам'ятками історії та культури свого рідного міста, або ж проведення онлайн-екскурсій в інші регіони країни;
- забезпечення спільного перегляду патріотичних мультфільмів, які розповідають про Україну, її історію, досягнення та внесок українців, і спрямовані на розвиток творчості, патріотизму, соціальної свідомості та особистісного зростання дітей з акцентом на національну гідність. Серед цих анімаційних фільмів можна відзначити такі твори, як «Це – наше, і це – твоє», «Микита Кожум'яка», «Літа мої», «Моя країна Україна», «Книга-мандрівка. Україна», «Знай наших» і багато інших. Також можна організувати перегляд казкових фільмів, які розповідають про козаків, їхню спадщину, український фольклор та народну міфологію, такі як «Пекельна хоругва, або різдво козацьке», «Чорний козак», «Сторожова застава» та інші [14, с. 47].
- організація заходів з інформаційного та просвітницького спрямування, таких як круглі столи, дискусії, брейн-ринги, вікторини, перегляди презентацій та відеоматеріалів, які приділяють увагу героїчним вчинкам

українських воїнів та боротьбі за територіальну цілісність і незалежність України. Наприклад, ці заходи можна організовувати до Дня пам'яті Героїв Крут, Дня Героїв Небесної Сотні, Дня захисника України та подібних свят [42, с. 78].

- молодші школярі можуть брати участь у дитячих організаціях та таборах із військово-патріотичною спрямованістю (наприклад, «Сокіл» або «Джура»), які спрямовані на підготовку свідомих захисників Батьківщини, готових в будь-який момент виступити на захист територіальної цілісності та незалежності України [5, с. 174].

Підтримують Україну не лише відомі політики, художники, спортсмени, діячі культури та мистецтва, але і звичайні люди, особливо діти. Школярі особливо прихильні до танцювальних флешмобів, коли після уроку раптово вмикається музика, і група учнів (іноді вчителів) розпочинає синхронно виконувати ритмічні рухи. За ними поступово долучаються діти з різних класів. Психологи відзначають позитивний вплив флешмобів, оскільки вони сприяють покращенню емоційного стану учасників, заохочують вираз емоцій, сприяють розвитку навичок самоорганізації та водночас почуття спільності [3, с.78].

Лише з початку повномасштабної війни в Україні було проведено сотні флешмобів серед молодших школярів. Ці ініціативи виражали їхню безмежну пристрасть до України, до її символів, обрядів і традицій. Через участь у таких акціях учні формують свою громадянську культуру, виражають повагу до своїх попередників та проявляють глибоку пристрасть до рідного краю. Водночас, через флешмоби, учні вчаться співпрацювати між собою, незалежно від мови спілкування, походження або місця народження [7, с. 10].

Участь в флешмобах під час російсько-української війни та акції підтримки Збройних Сил України залучає молодших школярів українців до сучасної історії, спонукаючи їх почувати себе частиною народу і виявляти солідарність у боротьбі за свободу та незалежність. Однією з найвизначніших і найяскравіших акцій був спільний український флешмоб «Ой, у лузі червона

калина», який було започатковано Андрієм Хливнюком, вокалістом гурту «Бумбокс». Під час цієї акції, яка сталася в Києві під час війни з росією в 2022 р., він вступив до лав територіальної оборони та виконав цю пісню біля Софійського собору, викладаючи відео в Instagram. Ця пісня отримала новий рівень популярності, підкреслюючи єдність та підтримку у важкі часи [4].

Отже, ефективність національно-патріотичного виховання молодших школярів залежить від методів та форм його організації. Основними групами методів, що при цьому використовуються, є: методи усвідомлення цінностей патріотичного виховання, методи організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки, методи стимулювання необхідної поведінки та активності, методи педагогічної підтримки.

До основних методів можна віднести: вербальні (розмови, вікторини, конкурси, поетичні виступи, інформаційні презентації, літературні події, «круглі столи», та «уроки мужності»); ігрові (ділові ігри, сюжетно-рольові ігри, пізнавальні ігри, інтелектуальні гри); інформаційно-комунікативні (інтернет-конференції, онлайн-конкурси, презентації проектів учнів, опитування в мережі, обговорення на форумах); наочні (виставки, тематичні стенди, шкільні видання, перегляд патріотичних фільмів, екскурсії до музеїв, майстерень художників, скульпторів, а також місць народних промислів); рефлексивні (самоаналіз, самомотивація, саморегулювання та самореалізація).

Форми національно-патріотичного виховання молодших школярів можуть приймати різноманітні варіації. В залежності від кількості учасників, їх можна класифікувати як індивідуальні, парні, групові або масові. Щодо місця проведення, ці форми можуть бути організовані на уроках, позаурочних заходах, позакласних заняттях, позашкільних заходах або включати родинне виховання. Крім того, в залежності від виховних цілей, форми можуть бути спрямовані на різні аспекти, такі як естетичний, фізичний, інтелектуальний, моральний, трудовий, екологічний та інші.

Висновки до першого розділу

Отже, проблеми національно-патріотичного виховання дітей мають глибоке історичне коріння та ґрунтуються на традиціях та досвіді українського народу. Російсько-українська війна змінили парадигму національно-патріотичного виховання – від словесно-споглядально-абстрактного до активного, дієвого, співпричетного співчуттєвого і відчуттєвого щодо потреб і проблем своєї держави, здатного до конкретних дій і відданого захисту батьківщини.

Головна мета національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах російсько-української війни полягає у формуванні у дітей патріотичних поглядів та цінностей, а також розумінні важливості національного об'єднання та гідної оборони своєї країни. Основні аспекти мети національно-патріотичного виховання полягають у розумінні історії та культури своєї країни, формуванні патріотичного ставлення до України, засудженні військових конфліктів. Діти повинні розуміти страшні наслідки війни та насильства і вчитися шанувати мирні засоби вирішення конфліктів. Вони повинні засуджувати агресію і прагнути до спільного миру, мати готовність до захисту своєї країни. Це сприяє формуванню дітей, як відповідальних, свідомих громадян, які розуміють і цінують свою націю і причетність до миру та співжиття в глобальному світі.

Ефективність національно-патріотичного виховання молодших школярів визнається ключовою і в значній мірі залежить від вибору правильних методів і форм організації цього процесу.

Основними методами виступають: методи усвідомлення цінностей патріотичного виховання, методи організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки, методи стимулювання необхідної поведінки та активності, методи педагогічної підтримки. Часто використовуюється і метод проєктів.

Вербальні, ігрові, інформаційно-комунікативні, наочні та рефлексивні

методи створюють можливість залучення дітей до національно-патріотичного виховання у різних аспектах та в контексті їхнього особистісного розвитку.

Важливою є і різноманітність форм національно-патріотичного виховання, які можуть бути індивідуальними, парними, груповими або масовими, і проводитися в урочний, позаурочний, позакласний, позашкільний час, а також включати в себе родинне виховання. Це дозволяє адаптувати виховний процес до потреб і можливостей кожного учня.

Крім того, форми національно-патріотичного виховання можуть бути спрямовані на різні аспекти розвитку особистості, такі як естетичний, фізичний, розумовий, моральний, трудовий, екологічний та інші, що дозволяє забезпечувати багатогранний розвиток дитини.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Організація і методика проведення експериментального дослідження

З метою перевірки наведених теоретичних положень проведено експериментальне дослідження для з'ясування стану проблеми національно-патріотичного виховання учнів початкових класів в умовах війни в практиці роботи школи.

Метою дослідження було виявлення рівня сформованості національно-патріотичного виховання учнів початкових класів в умовах війни.

Констатувальний етап експериментального дослідження проводився у вересні 2023 року і передбачав застосування таких методів дослідження:

1) анкетування учнів четвертого класу з метою з'ясування рівня їхнього національно-патріотичного виховання в умовах війни;

2) індивідуальне усне опитування учнів

Дослідження проводилося на базі Кучинівського ліцею с. Кучинівка. Корюківського району, Чернігівської області. У констатувальному експерименті взяли участь 30 учнів, з них 15 учні 4-Б класу (контрольна група – КГ), 15 учнів 4-А класу (експериментальна група – ЕГ).

З метою виявлення рівнів сформованості національно-патріотичного виховання учнів початкових класів в умовах війни проведено анкетування, що передбачало відповіді на 10 запитань (див. Додаток А).

Згідно опитування за питаннями анкети для виявлення рівня сформованості національно-патріотичного виховання молодших школярів були отримані наступні результати.

На питання «Яка мова в Україні є державною?» 10 (66,67%) дітей контрольної групи та 12 (80%) дітей експериментальної групи назвали

українську, натомість 5 (33,33%) учнів контрольної та 3 (20%) учнів експериментальної групи назвали українську та російську.

На питання «Які ви знаєте державні символи України?» 9 (60%) учнів КГ та 12 (80%) молодших школярів ЕК назвали прапор та герб, 2 (13,33%) учні КГ просто вказали гімн, 2 (13,33%) учні КГ перерахували всі зазначені варіанти відповідей. 3 (20%) учні ЕГ виділили з переліку правильні відповіді і вказали прапор, гімн та герб. Результати свідчать про те, що не всі діти чітко знають державні символи України. Деякі володіють неповною інформацією.

На питання «З якими країнами межує Україна?» всі діти обох груп назвали росію, деякі наголосили на тому, що вона напала на Україну. 9 (60%) дітей КГ та 10 (66,67%) дітей ЕГ назвали також білосусь, по двоє дітей з кожної групи назвали Польщу. Це вказує на те, що майже всі діти володіють інформацією про територіальних сусідів України. Діти чітко знають і усвідомлюють, що країна знаходиться в стані війни, що росія – агресор.

На питання «Що є основним законом держави?» серед переліку: Цивільний кодекс України, Конституція України, Закон України «Про освіту» абсолютно всі діти (100%) обох груп назвали, що ним є Конституція України, це свідчить, що діти обізнані з основним законом України.

На питання «Які державні свята ви знаєте?» 9 (60%) дітей КГ та 13 (86,67%) молодших школярів ЕГ назвали день Незалежності, день Конституції, день українського козацтва. 3 (20%) учнів КГ та 2 учнів ЕГ назвали Новий рік. Отже, учні і КГ, і ЕГ знають основні державні свята.

На питання «Які державні свята святкують у вашій родині?» 5 (33,33%) учнів КГ та 5 (33,33%) учнів ЕГ перелічили день Конституції, день Незалежності та день українського козацтва. 2 (13,33%) учнів ЕГ назвали ще й день збройних сил України, який святкується 6 грудня. Отримані відповіді свідчать, що не всі родини святкують державні свята. Прикро, що вказані дітьми свята, не святкуються в їхніх родинях.

Серед назв оберегів українського народу відповіді розподілилися таким чином: а) рушник – 9 (60%) учнів КГ та 10 (66,67%) учнів ЕГ; б) вишиванка –

11 (73,33%) учнів КГ та 15 (100%) учнів ЕГ; в) калина – 3 (20%) учнів КГ та 8 (53,33%) учнів ЕГ; г) віночок – 5 (33,33%) учнів КГ та 10 (66,67%) учнів ЕГ; г) писанка – 9 (60%) учнів КГ та 10 (66,67%) учнів ЕГ; д) лялька мотанка – 1 учнів КГ та 3 (20%) учнів ЕГ; е) соняшник – 3 (20%) учнів КГ та 2 (13,33%) учнів ЕГ; є) копійка – жодного вибору (0%). Результати опитування вказують, що діти хоча і плутаються у відповідях, але загалом знають основні обереги українського народу.

На питання «Назвіть імена відомих українських митців» 5 (33,33%) учнів КГ та 8 (53,33%) учнів ЕГ назвали Т. Шевченка, Л. Україку, І. Франка. Питання дев'яте «Коли в Україні святкують день вишиванки?» учні дали таку відповідь 7 (46,67%) дітей КГ та 8 (53,33%) учнів ЕГ назвали травень. Отже, більшість вшановує це свято та активно його відзначають, долучаючись до святкування.

На питання «Яка українська художниця писала картини із зображенням тварин, рослин та орнаментів?» 8 (53,33%) учнів КГ та 12 (80%) учнів ЕГ назвали М. Примаченко; решта обрали інших художників, що свідчить на те, що діти не обізнані з творами М. Примаченко.

Отже, анкетування виявило недостатні знання в учнів про Україну, обізнаність молодших школярів щодо державної мови, символів, основного закону України, державних свят, культурних та мистецьких діячів.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури було визначено рівні сформованості знань з національно-патріотичного виховання молодших школярів. Мною вивчалась наявність та особливості знань дітей про Україну. Дітям пропонувалися експериментальні завдання за підручником Т. Гільберта для учнів 4-х класів (Я досліджую світ : підруч. для 4 кл. заг. серед. освіти. Ч.І. Тетяна Гільберг. Світлана Тарнавська. Ніна Павич. Київ : Генеза. 2021. с.8-13;44-46:60-62) [15].

Для виявлення формувань знань про Україну були проведені уроки з ЯДС за темами, що вказані нижче. Процес національно-патріотичного виховання молодших школярів здійснювався в процесі урочної і поза урочної діяльності.

У процесі урочної діяльності я обрала курс уроків з ЯДС. Тому, що саме в першому семестрі в першій частині підручника ЯДС вивчаються теми, які пов'язані з вивченням історії України, розмежування країн, про державні та національні символи України, про митців України тощо. Саме з вивченням тем уроків ЯДС, молодші школярі більше пізнають про Україну, пробуджуються національно-патріотичні почуття до країни, до її захисту. Було обрано чотири теми з підручника, які проводились один раз на тиждень. Перелік тем прописано нижче. Після уроків ЯДС була запроваджена позаурочна діяльність для підвищення рівня сформованості знань про Україну.

Тема 1: «Наша країна – Україна»

1. Яка мова в Україні є державною?
2. Які державні символи зображено в українському паспорті?

Тема 2: Для чого потрібні глобуси і карти?

1. З якими країнами межує Україна?
2. Де розташована область, у якій ви проживаєте?
3. Знайдіть на карті столицю України.

Тема 3. Ми – громадяни України

1. Пригадайте, хто є главою нашої держави.
2. Оберіть, що є важливим для того, щоб стати громадянином України,
 - 1) Народитися в Україні.
 - 2) Мати батьків-українців.
 - 3) Розмовляти українською мовою.
 - 4) Дотримуватися українських традицій.
 - 5) Поважати українську культуру.
 - 6) Мати українське громадянство.
 - 7) Відзначати державні свята.
 - 8) Не порушувати закони та права інших людей.
 - 9) Брати участь у громадському житті свого краю, своєї школи.

Тема 4. Славені творці української держави

1. Чи можна вважати прибирання у громадському парку, допомогу

людям похилого віку, участь у шкільних заходах проявами патріотизму?

2. Чи є патріотичним почуття гордості за свою країну, за її героїчне минуле та її героїв? Поясніть.

3. Святкування державних та національних свят дозволяє зберігати культуру та традиції українського народу. Назвіть кілька таких свят.

З курсу ЯДС для учнів 4-х класів були обрані вище зазначені теми, адже вони пов'язані з вивченням історії України; української мови, як державної; розташуванням України на карті; вихованням патріотизму. Завдання для учнів 4-х класів з курсу ЯДС передбачали завдання на уважність, роботу з географічними картами, підручниками або іншими джерелами.

Було виділено три рівні сформованості знань дітей про Україну: високий, середній та початковий

Високий рівень. Діти впевнено і правильно відповідають на запитання; знають свою Батьківщину, столицю та великі міста України, державні символи України; легко орієнтуються в ілюстраціях, більшість впізнають і називають правильно; називають декількох національних героїв, відомих людей; орієнтуються в національних та державних святах; знають українських письменників, читають їхні вірші; обізнані з національним фольклором, традиціями, оберегами та звичаями; складають розгорнуті описові розповіді. Показник сформованості історичних уявлень у дітей цього рівня дорівнює 8 – 10 балів.

Середній рівень. Діти цього рівня переважно правильно відповідають на три-чотири запитання; знають країну (Україну), столицю; називають два-три міста України; знають державні символи України; складають описи з одного-двох речень; недостатньо обізнані з предметами національного побуту, впізнають подекуди окремі предмети; невпевнено відповідають; не знають українських письменників; знають декілька віршів і фольклорних творів. Показник сформованості історичних уявлень 5-7 балів.

Початковий рівень. Діти цього рівня правильно відповідають лише одним словом на одне-два запитання; не знають національних свят, традицій, обрядів,

оберегів, побутових предметів, національної символіки. Показник сформованості історичних уявлень дорівнює від 1 до 4 балів.

У ході виявлення рівнів сформованості знань дітей про Україну були отримані такі результати (див. табл. 2.1.)

Таблиця 2.1

Показники рівнів сформованості знань молодших школярів про Україну

Рівні \ Критерії	Показники КГ	Показники ЕГ
Високий	2 (13,3 %)	4 (26,6%)
Середній	8 (53,3 %)	10 (66,7 %)
Початковий	5 (33,4 %)	1 (6,7 %)

Отже, з таблиці 2.1 видно, що високий рівень сформованості знань про Україну серед молодших школярів, які брали участь в дослідженні, мають 2 (13,3%) дітей КГ та 4 (26,6%) дітей ЕГ, середній рівень притаманний 8 (53,3%) молодшим школярам КГ та 10 (66,7 %) дітям ЕГ, початковий рівень мають 5 (33,4 %) молодших школярів КГ та 1 (6,7 %) молодший школяр ЕГ.

Представимо дані таблиці за допомогою рис. 2.1.

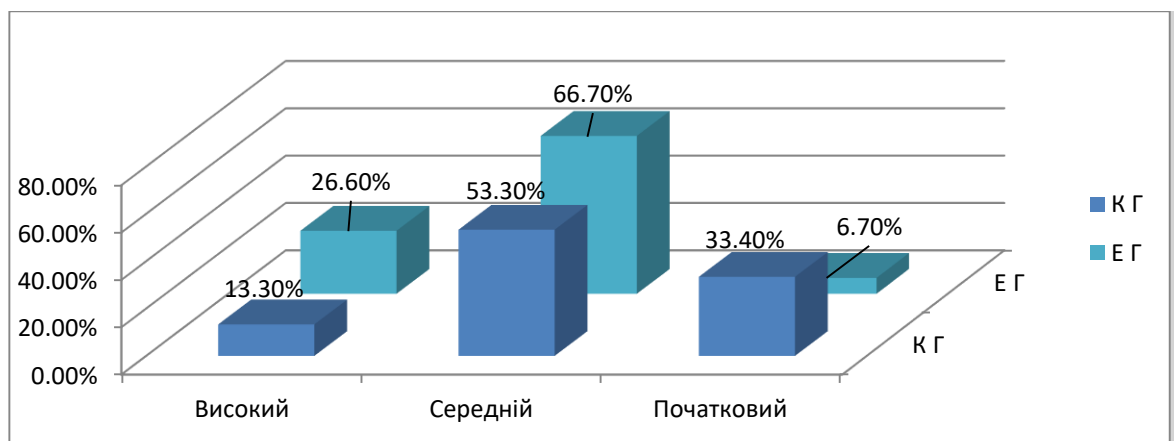

Рис. 2.1. Показники рівнів сформованості знань молодших школярів про Україну

З рисунку 2.1 видно, що у молодших школярів і контрольної, і експериментальної групи, які брали участь в дослідженні, середній рівень сформованості знань про Україну має найвищий показник.

Таким чином, виникає необхідність внесення змін до освітнього процесу початкової школи, спрямованих на підвищення знань дітей молодшого шкільного віку щодо обізнаності зі знаннями і про Україну, що зумовлює розробку програми з національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах війни.

Ураховуючи результати дослідження з учнями початкової школи для підвищення їхніх знань про Україну, її історію та культуру була реалізована програма. Вона здійснювалася впродовж 4 тижнів. На кожному тижні проводилися заходи, які сприяли формуванню у дітей патріотичних почуттів. За тижнями розписано, які саме заходи ми проводили для цього (ігри, бесіди, вікторини тощо – розписано в програмі). Програма охоплює різні теми та напрямки (про символи України, виховання патріотизму в родині, мистецтво України тощо.) Всі ці компоненти в сукупності формують національно-патріотичний світогляд дитини молодшого шкільного віку.

Тема: «Ми діти твої, Україно!»

Мета:

1.Формування патріотичних почуттів в молодших школярів; вміння підтримувати щирі, доброзичливі родинні стосунки; знання дітей про побут українського житла, українську іграшку, посуд, одяг;

2. Розвивати в учнів національні риси особистості (щирість, гостинність, доброту, щедрість) через багатство національного фольклору (казки, загадки, скоромовки, прислів'я, пісні та народні ігри);

3. Залучати дітей до української національної обрядовості, підготовки та відзначення народних звичаїв і традицій;

4.Ознайомлювати дітей із державними символами України (Конституція, герб, прапор, гімн України) та із народними національними оберегами (калина, верба, віночок, сорочка-вишиванка тощо);

5. Виховувати почуття власної гідності, як представників свого народу та толерантне ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей [28].

1 тиждень. Тепло єдиної родини.

1. Художньо-естетичний розвиток музична діяльність. Розучування колискових.
2. Бесіда на тему: «Пам'ятай своє коріння».
3. Дидактичні ігри «Розповідаю про свою сім'ю», «Родинна квітка», «Хто чим займається?», «Скажи лагідно».
4. Сюжетно-рольова гра «Дружня сім'я».
5. Розповіді дітей про святкування в родині українських свят народного календаря [16, с.10].

2 тиждень. Державні символи України, національні обереги.

1. Ознайомлення з символами та традиціями українського народу.
2. «У гості до Оленки та Іванка» – український народний посуд.
3. Дослідницька діяльність «Чарівна скринька» – предмети українського одягу.
4. Читання легенди про калину, спостереження за нею [19, с.65].

3 тиждень. Митці України.

1. Розвага «Хай у серці кожної дитини живе любов до України».
2. Ознайомлення з творчістю співака Сергія Іванчука.
3. Тема війни у створенні скульптур Василюю Буряник.
4. Інтелектуальна гра «Придумки» – ознайомити дітей з різноманітністю українських казок. Запропонувати дітям, щоб вони назвали українських сучасних письменників (Ліна Костенко).

4 тиждень. Парад вишиванок.

1. Родинний творчий вечір «Вишита мудрість поколінь». Розповідь дітей про вишиванку, бабусини орнаменти.
2. Розглядання ілюстрацій на тему «Український живопис» (Т. Шевченко, С. Васильківський, М. Примаченко К.Білокур, Є. Гапчинська) (Фрагмент заняття за темою «Український живопис» буде розписано нижче).
3. Дидактичні ігри «Склади квітку для віночка», «Одягни українця (україночку)», «Народні розписи».

4. Виставка творів українських художників, казки, ілюстрації, малюнки, сувеніри (виготовлення батьками учнів експериментального класу) на тему «Не будьте байдужі, допомога воїнам ЗСУ»

Рис. 2.2. Сувенір для воїнів ЗСУ «Українське серце»

Наведемо приклад марафону.

Тема: «Український живопис»

Гра «Відгадай»

Мета: навчити молодших школярів працювати в групі; пробудити інтерес до творів живопису; розвивати увагу, мову, пам'ять; формувати уявлення про історію України, виховувати почуття любові до Батьківщини.

Матеріал: картки із зображенням репродукцій картин різних жанрів. Діти сідають у загальне коло. Дитина, яка водить, бере картку із репродукцією картини, не показуючи дітям, описує її. Діти мають вгадати, яку картину описує дитина, яка водить.

Рис. 2.3. «Офорти з живописної України». Т. Шевченко

Гра «Оживи картину»

Мета: Пробудити інтерес молодших школярів до живопису, розвивати увагу, вправляти в ініціації своїх дій, умінні домовлятися; формувати уявлення про історію України, виховувати почуття любові до Батьківщини.

Матеріали: репродукції картин побутового жанру.

Кожна група учнів отримує репродукцію картини. Після того, як діти уважно роздивляться картину, вчитель пропонує кожній дитині скласти коротеньку розповідь про те, як жили українці.

Рис. 2.4. «Українська ідилія. Хата» С. Васильківський

Гра «Впізнай митця»

Мета: ознайомити дітей з творчістю українських художниць М. Примаченко, К. Білокур, Є. Гапчинської; розвивати здатність аналізувати, порівнювати, зіставляти; виховувати дбайливе ставлення до всього оточуючого, а також естетичне ставлення до природи та до своєї діяльності.

Вчитель спочатку коротко розповідає цікаві факти про життя та творчість М. Примаченко, К. Білокур, Є. Гапчинської, а потім пропонує дітям впізнати де чия картина [34].

Картини М. Примаченко

Марія Примаченко входить до числа найкращих художників – примітивістів світу, зображуючи в примітивній манері тварин, птахів, квіти. Від матері їй передався талант красиво вишивати. Дуже часто Марія Примаченко шила для знайомих вбрання та вишивала рушники і картини. Поважала та просто обожнювала котів. Картини писала лівою рукою, не зважаючи на те, що була правшою. Її улюбленим кольором – був зелений. Малюнками Марії Примаченко японці ілюструють свої букварі.

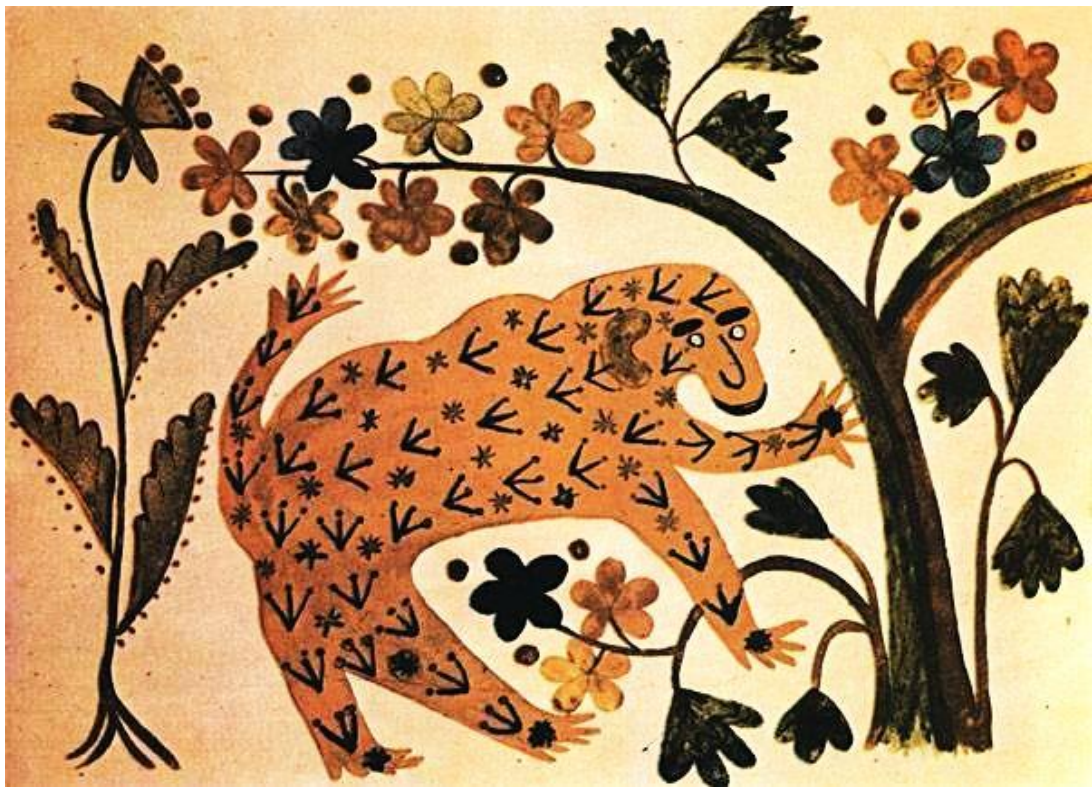

Рис. 2.5. М. Примаченко «Рожева мавпа», 1935

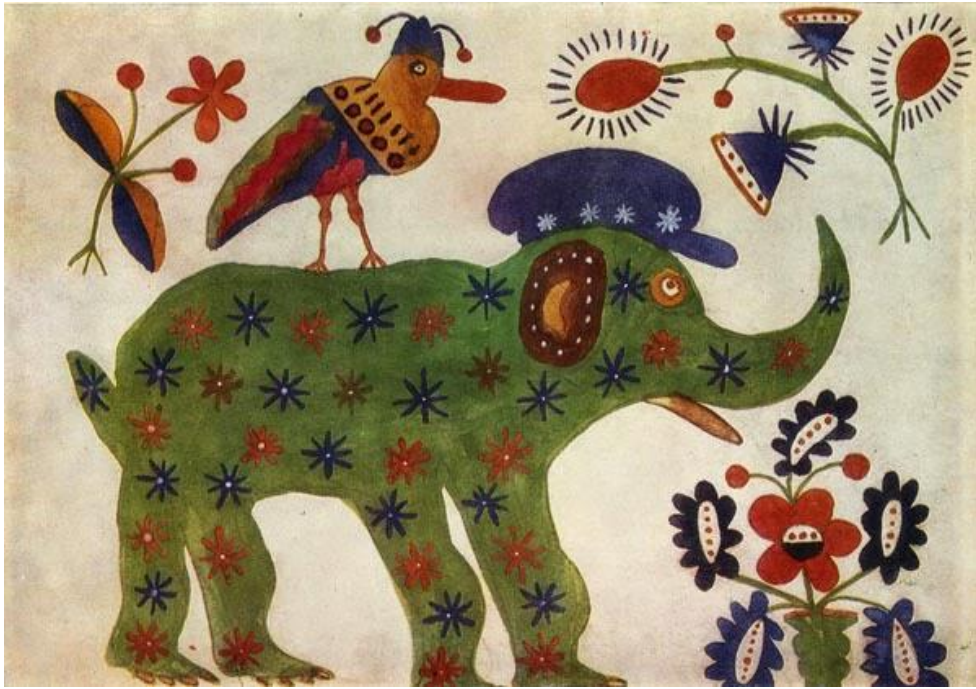

Рис. 2.6. М. Примаченко «Зелений слон» (1936)

Картини К. Білокур

Щоб малювати картини, які, як вона сама казала, народжувалися у неї «в голові», Катерина Білокур використовувала усе, що було під рукою.

Дівчина навчилася робити пензлі, вибираючи волосинки із котячого хвоста, і фарби – із усіх барвників, які давала природа. Квіти для Катерини Білокур були втіленням найошатнішої краси буття. Художниця їх ніколи не рвала, бо вважала це вбивством. Малюючи квіти, Білокур ішла з мольбертом до них і працювала над картиною біля мальв чи кущів жоржин [1].

Катерина Білокур була чужою поміж своїх, ніхто з безпосереднього оточення не розумів її пристрасті до малювання. Хтось висміював, а хтось просто сторонився, вважаючи дивачкою. Через це дівчина мало спілкувалася з однолітками. Вона мусила робити усю важку сільську роботу по господарству та на городі, а потім бігла малювати.

Живопис став її єдиною любов'ю, її єдиним захопленням.

Батьки дорікали доньці тим, що ніхто її не сватає, обзивали та принижували. Такі скандали, зазвичай, завершувалися заборонаю малювати та нищенням малюнків.

Восени 1934 року, доведена до відчаю, Катерина Білокур побігла топитися до річки. Зайшла по груди у крижану воду і стояла там, прощаючись із життям.

Це побачила матір і, на щастя, художницю, про яку пізніше дізнається світ – вдалося врятувати.

Проте Білокур дуже застудилася і довго виходила із важкого морального стану та хвороб. Застуджені тієї осені ноги – все життя давали про себе знати.

Рис. 2.7. К. Білокур «Квіти за тинном», 1935

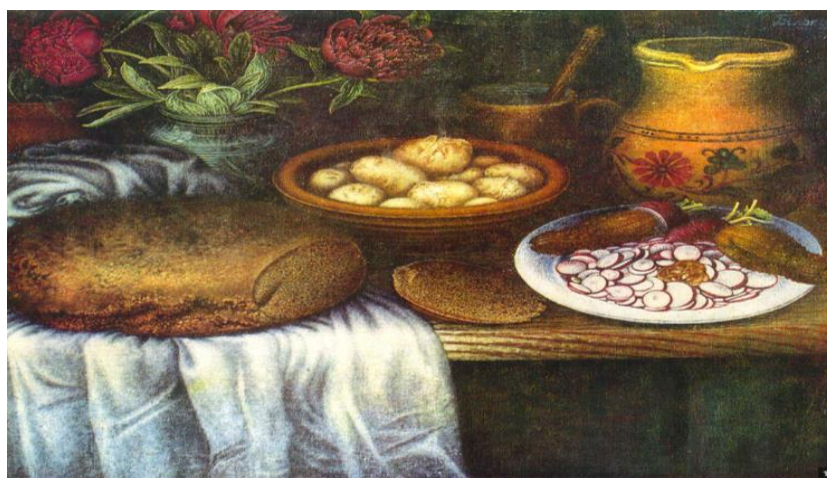

Рис. 2.8. К. Білокур «Сніданок», 1950

Картини Є. Гапчинської

Українська художниця Євгенія Гапчинська створює не просто картини, а цілий дитячий, але все ж дорослий світ, з притаманним тільки їй гумором, приємними для очей фарбами, образами, пухкенькими личками.

Роботи Гапчинської Є., виконані у «дитячій» манері, на диво життєрадісні та світлі, персонажі її творів – маленькі, кумедні, зворушливі чоловічки – надзвичайно привабливі. Сама художниця називає себе «постачальником щастя №1», тому що її творчість повертає глядачів у світ дитинства, повного радості та любові.

Рис. 2.9. Є. Гапчинська «Ботанічна ілюстрація»

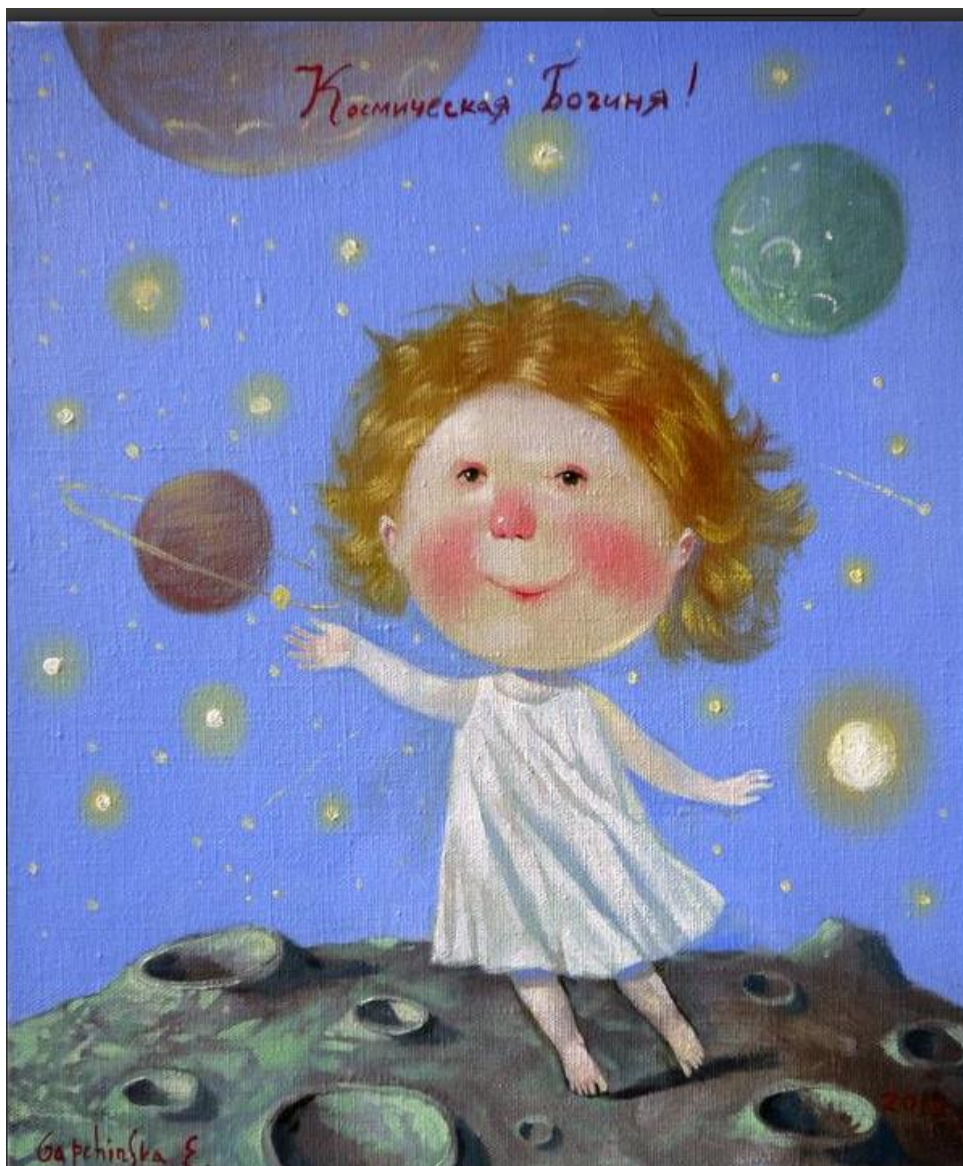

Рис. 2.10. Є. Гапчинська «Космічна богиня»

Отже, було виявлено рівні сформованості національно-патріотичного виховання учнів початкових класів в умовах війни. Анкетування виявило недостатні знання в учнів про Україну, обізнаність молодших школярів щодо державної мови, символів, основного закону України, державних свят, культурних та мистецьких діячів. Завдяки використанню завдань з курсу ЯДС для учнів 4-х класів за обраними темами, пов'язаними з вивченням історії України; української мови, як державної, розташуванням України на карті, вихованням патріотизму, було виділено три рівні сформованості знань дітей про Україну: високий, середній та початковий.

2.2. Аналіз результатів експериментального дослідження

Після застосування програми яка проводилась в позаурочний час, було проведено контрольний зріз, за допомогою анкетування та бесід з учнями з метою виявлення в них рівня сформованості знань про Україну.

Повторне анкетування дало наступні результати.

На питання «Яка мова в Україні є державною?» 10 (66,67%) дітей контрольної групи та 15 (100%) дітей експериментальної групи назвали українську, натомість 3 (20%) учнів КГ знову назвали українську та російську, що вказує на те, що не всі діти запам'ятали інформацію під час вивчення теми з ЯДС «Наша країна – Україна».

На питання «Які ви знаєте державні символи України?» 10 (66,67%) учнів КГ назвали прапор та герб. 14 (93,33%) учнів ЕГ виділили з переліку правильні відповіді і вказали прапор, гімн та герб. Результати говорять про те, що майже всі діти чітко вивчили, які є державні символи України.

На питання «З якими країнами межує Україна?» всі діти обох груп назвали росію. На контрольному етапі дослідження більшість учні знову наголошували на тому, що вона напала на Україну, принесла багато горя та сліз. 15 (100%) дітей з ЕГ назвали також білосусь та Польщу. Це вказує на те, що майже всі діти володіють інформацією про країни, з якими межує Україна. Діти чітко знають і усвідомлюють, що країна знаходиться в стані війни, що росія – агресор. Діти ділилися враженнями та своїми відчуттями, які вони переживають. Діти, у яких хтось з батьків або родичів служить в Збройних силах України, розповідали історії про них.

На питання «Що є основним законом держави?» серед переліку: Цивільний кодекс України, Конституція України, Закон України «Про освіту» абсолютно всі діти (100%) обох груп назвали, що ним є Конституція України, що підтвердило гарну обізнаність дітей з основним законом України.

На питання «Які державні свята ви знаєте?» 10 (66,67%) дітей КГ та 15 (100 %) молодших школярів ЕГ назвали День Незалежності України , День

Конституції України, День Українського козацтва, День Української Державності. Отже, учні і КГ, і ЕГ знають основні державні свята.

На питання «Які державні свята святкують у вашій родині?» знову всі учні (100%) КГ та всі (100%) учні ЕГ перелічили День Конституції України, День Незалежності України та День Українського козацтва, День Збройних Сил України. Отримані відповіді свідчать про достатню обізнаність учнів з державними святами України.

Серед назв оберегів українського народу відповіді розподілилися таким чином: а) рушник – 9 (60%) учнів КГ та 15 (100%) учнів ЕГ; б) вишиванка – 11 (73,33%) учнів КГ та 15 (100%) учнів ЕГ; в) калина – 3 (20%) учнів КГ та 9 (60%) учнів ЕГ; г) віночок – 5 (33,33%) учнів КГ та 9 (60%) учнів ЕГ; ґ) писанка – 9 (60%) учнів КГ та 15 (100%) учнів ЕГ; д) лялька мотанка – 3 (20%) учнів КГ та 1 (6,7%) учнів ЕГ; е) соняшник – 3 (20%) учнів КГ та 1 (6,7%) учнів ЕГ; є) копійка – жодного вибору (0%). Результати опитування вказують, що діти хоча і плутаються у відповідях, але взагалом знають основні обереги українського народу. Результати учнів ЕГ на контрольному етапі дослідження кращі ніж на констатувальному. Учні вже краще орієнтуються в оберегах українського народу.

На питання «Назвіть імена відомих українських митців» (33,33%) учнів КГ та 11 (73,33%) учнів ЕГ назвали Т. Шевченка, Л. Україку, І. Франка.

На питання «Коли в Україні святкують день вишиванки?» 9 (60%) дітей КГ та 15 (100%) учнів ЕГ назвали травень. Отже, більшість вшановує це свято та активно його відзначають, долучаючись до святкування.

На питання «Яка українська художниця писала картини із зображенням тварин, рослин та орнаментів?» 8 (53,33%) учнів КГ та 15 (100%) учнів ЕГ назвали М. Примаченко.

Отже, повторне анкетування виявило покращення знань в учнів експериментальної групи про Україну, обізнаність молодших школярів щодо державної мови, символів, основного закону України, державних свят, культурних та мистецьких діячів. Реалізація програми з національно-

патріотичного виховання, позитивно вплинула на якість знань дітей ЕГ.

Після проведеної роботи з підвищення знань молодших школярів з історії України відобразимо результати, отримані під час виявлення рівнів сформованості знань дітей про Україну (див. табл. 2.2)

Таблиця 2.2

Показники рівнів сформованості знань молодших школярів про Україну

Рівні \ Критерії	Показники КГ	Показники ЕГ
Високий	3 (20 %)	9 (60 %)
Середній	8 (53,3 %)	5 (33,3 %)
Початковий	4 (26,7 %)	1 (6,7%)

Отже, з таблиці 2.2 видно, що високий рівень сформованості знань про Україну серед молодших школярів, які брали участь в дослідженні, мають 3 (20 %) дітей КГ та 9 (60 %) дітей ЕГ, середній рівень сформованості знань про Україну притаманний 8 (53,3 %) молодшим школярам КГ та 5 (33,3%) дітям ЕГ, початковий рівень мають 4 (26,7%) молодших школярів КГ та 1 (6,7 %) молодший школяр ЕГ.

Відобразимо дані таблиці за допомогою рис. 2.11

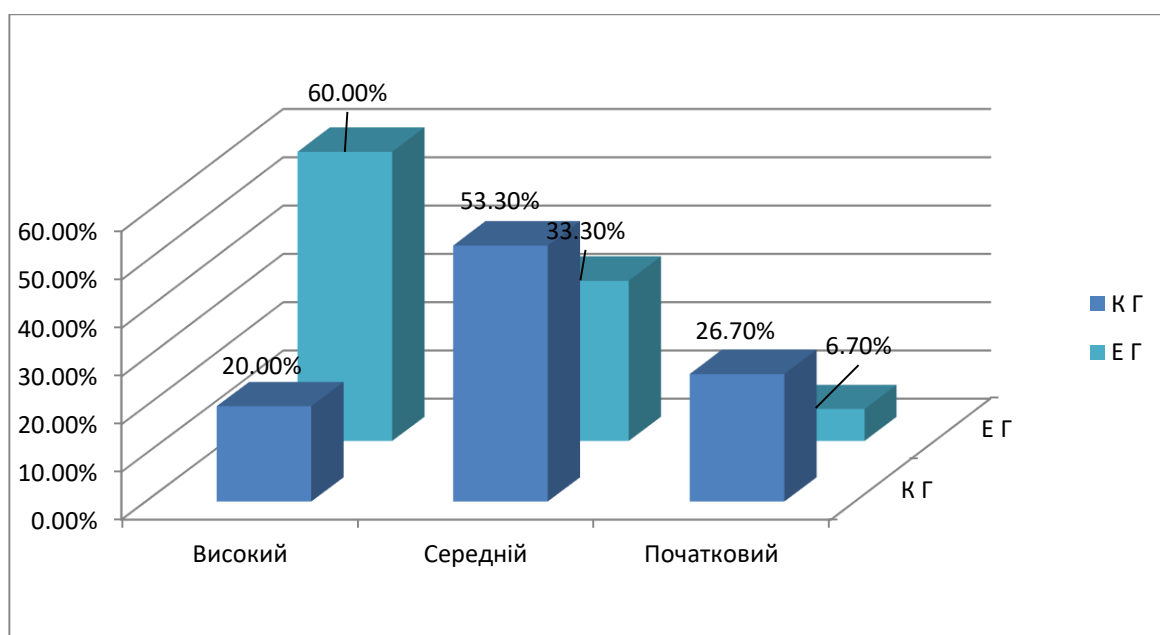

Рис. 2.11. Показники рівнів сформованості знань молодших школярів про Україну

На контрольному етапі дослідження з рисунку 2.11 як бачимо, що у молодших школярів контрольної групи, які брали участь в дослідженні, переважає середній рівень сформованості знань про Україну, натомість у учнів експериментальної групи, в роботі з якими проводилася відповідна робота, цей показник на 30% більший. Більшість дітей ЕГ мають високий рівень знань про Україну.

Відобразимо порівняльні показники контрольної та експериментальної групи на початку та в кінці експерименту.

У ході порівняння показників контрольної та експериментальної групи на початку та в кінці експерименту щодо рівнів сформованості знань дітей про Україну були отримані такі результати (див. табл. 2.3.)

Таблиця 2.3

Показники рівнів сформованості знань молодших школярів про Україну

Критерії Рівні	Показники КГ		Показники ЕГ	
	На початку експерименту	Наприкінці експерименту	На початку експерименту	Наприкінці експерименту
Високий	2 (13,3 %)	3 (20 %)	4 (26,6%)	9 (60 %)
Середній	8 (53,3 %)	8 (53,3 %)	10 (66,7 %)	5 (33,3 %)
Початковий	5 (33,4 %)	4 (26,7 %)	1 (6,7 %)	1 (6,7%)

Відобразимо порівняльні дані щодо рівнів сформованості знань дітей контрольної групи про Україну за допомогою рис. 2.12.

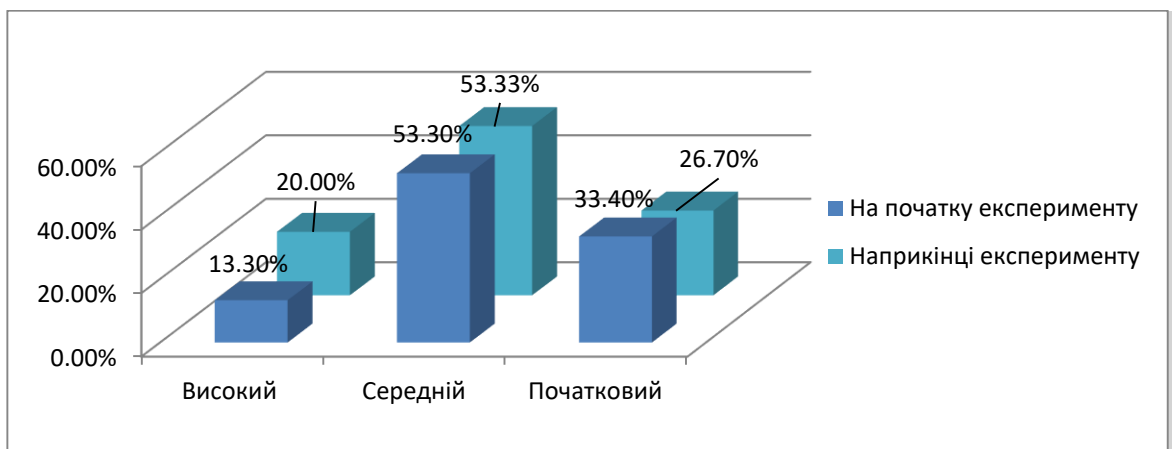

Рис. 2.12. Порівняльні показники рівнів сформованості знань молодших школярів КГ про Україну

Відобразимо порівняльні дані щодо рівнів сформованості знань молодших школярів експериментальної групи про Україну за допомогою рис. 2.13.

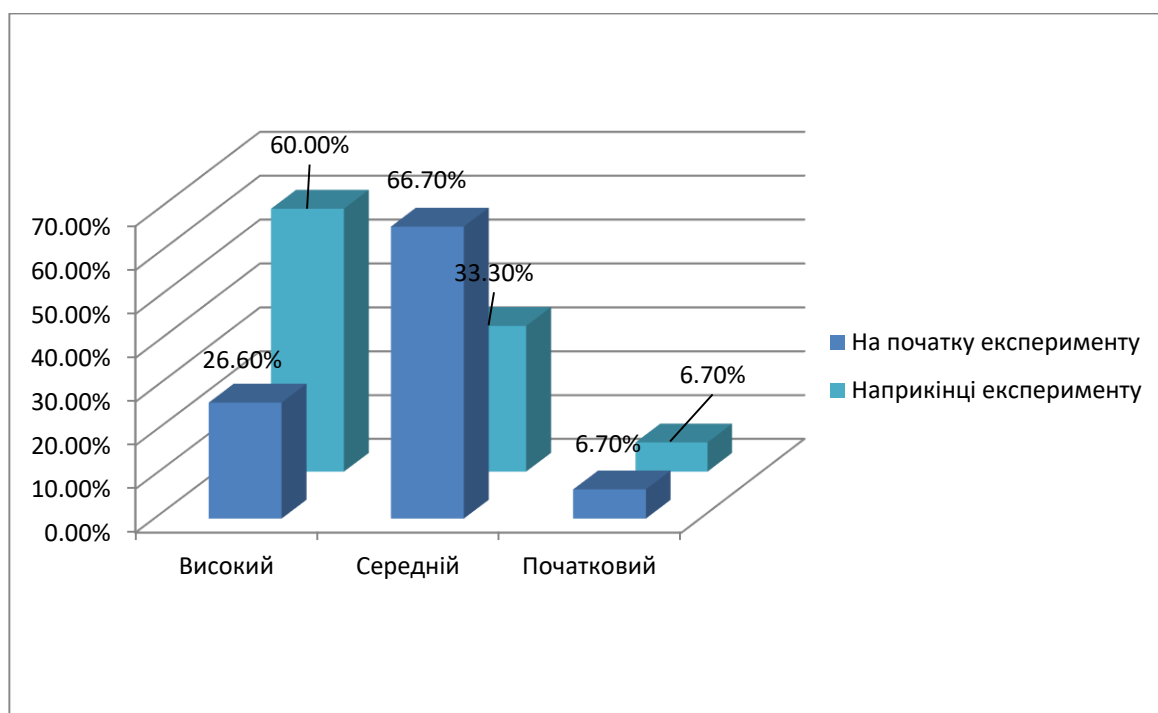

Рис. 2.14. Порівняльні показники рівнів сформованості знань молодших школярів ЕГ про Україну

Отже, отримані результати дослідження показують переважання середніх показників сформованості знань про Україну у молодших школярів КГ та високих показників у молодших школярів ЕГ, що підтверджує ефективність розробленої та використаної програми з національно-патріотичного виховання. Отримані результати в КГ роблять необхідним розробку методичних рекомендацій вчителям початкової школи щодо національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах війни.

2.3. Методичні рекомендації вчителям початкової школи щодо національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану

Для здійснення вчителем національно-патріотичного виховання учнів молодших класів необхідними є цілеспрямована діяльність за різними

напрямами. Вчителям необхідно дотримуватися таких рекомендацій:

- Формувати у молодших школярів інтерес до історії свого краю, емоційно сприймати творчість народних умільців, цінувати результати їхньої праці [63, с.210];
- розповідати їм про національні особливості української оселі, предметів побуту, національного одягу, національної іграшки, оберегів тощо;
- формувати уявлення молодших школярів про національні звичаї та традиції, родинно-побутові звичаї, старовинні ритуали, українську кухню;
- поширювати знання про українські народні ремесла, промисли, які поширені в Україні, їх історичні витоки і сучасне використання;
- використовувати фольклорні жанри (віршування, колядки, гаївки, щедрівки, народні ігри).

Від дитячої прихильності до своєї сім'ї, родичів, шанобливого ставлення до старших у родині, предків, бажання не зганьбити свого роду беруть початок любов до Батьківщини, інтерес до історії рідного краю, повага до свого народу [64, с.25].

Інтерес молодших школярів до національної історії українського народу, літератури, мистецтва з'явиться тоді, коли будуть витримані як специфічні особливості уроків, зокрема курсу ЯДС, так і їх принципи, що сприяють національно-патріотичному вихованню і є складовими програми формування національної свідомості:

- розуміння учнями української літератури та мистецтва як художнього відображення духовного життя українського народу і тієї спільноти, що оточує школяра;
- урахування вікових, психологічних і пізнавальних можливостей школярів, їхнього загального розвитку;
- дотримання вікової динаміки особистісного сприймання літератури;
- формування вмінь кваліфікованого читача, який розуміє літературу як мистецтво, сприймає художні цінності та шліфує свою культуру почуттів [41, с.10];

– добір літературного матеріалу та творів мистецтва з урахуванням принципу від простого до складного;

Завданнями уроків з метою національно-патріотичного виховання є:

– поглиблювати відомості про життя та творчість українських письменників та митців;

– формування особистісного ставлення до історичних подій засобами української літератури та мистецтва, розвиваючи вміння висловлювати свої думки про автора мистецьких творів, героїв, художні образи [51, с.78];

– прищеплювати високі естетичні смаки, виховувати почуття прекрасного, уміння насолоджуватися художнім та мистецьким твором;

– поглиблювати знання про історію українського народу, його найвидатніших діячів літературної та мистецької ниви;

– допомогти молодшим школярам подолати почуття національної меншовартості, формувати в них історичну пам'ять, плекати природне почуття національної гордості;

– прищеплювати повагу до видатних людей української літератури, їхнього внеску в національно-визвольну боротьбу, спонукати наслідувати їх у своєму житті [53, с.3];

– викликати в учнів щире прагнення захищати набутки матеріального й духовного життя української нації, оберігати й примножувати їх, продовжуючи традиції роду, родини;

– розвивати вміння молодших школярів переказувати, стежити за чіткістю та логічністю відповідей на запитання, висловлювати свої враження від почутого, побаченого;

– формувати в учнів початкової школи самостійні судження, вчити їх давати об'єктивну характеристику героям, художнім образам і явищам [29].

Отже, розроблені практичні рекомендації для вчителів початкової школи сприятимуть ефективній реалізації національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах війни.

Висновки до другого розділу

Для перевірки наведених теоретичних положень щодо національно-патріотичного виховання в початковій школі мною було проведено експериментальне дослідження, метою якого було виявлення рівня сформованості національно-патріотичного виховання учнів початкових класів в умовах війни.

Дослідження проводилося в три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний. В експерименті взяли участь 30 учнів четвертого класу, з них 15 учні 4-Б класу (контрольна група – КГ), 15 учнів 4-А класу (експериментальна група – ЕГ). З метою виявлення рівнів сформованості національно-патріотичного виховання учнів початкових класів в умовах війни проведено анкетування, що передбачало відповіді на 10 запитань. Результати анкетування показали, що учні 40% не володіють знаннями про Україну.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та власного досвіду визначено рівні сформованості національно-патріотичного виховання молодших школярів: високий, середній, початковий. У ході виявлення рівнів сформованості знань дітей про Україну було виявлено, що у молодших школярів і контрольної, і експериментальної групи, які брали участь в дослідженні, середній рівень сформованості знань про Україну має найвищий показник.

Враховуючи результати дослідження з учнями молодших класів для підвищення їх знань про Україну, її історію та культуру мною протягом 4 тижнів реалізована програма. На кожному тижні для учнів проводились заходи, які сприяли формуванню у дітей національно-патріотичних почуттів. Програма охоплювала різні теми та напрямки знань про Україну, що в сукупності мали сформувати національно-патріотичний світогляд дитини молодшого шкільного віку.

Після застосування програми було проведено контрольний зріз, за допомогою анкетування з учнями з метою виявлення в них рівня

сформованості знань про Україну. Повторне анкетування виявило покращення знань в учнів експериментальної групи про Україну, обізнаність молодших школярів щодо державної мови, символів, основного закону України, державних свят, культурних та мистецьких діячів. Отже, реалізація програми з національно-патріотичного виховання, позитивно вплинула на якість знань дітей ЕГ.

Після проведеної роботи результати, отримані під час виявлення рівнів сформованості знань дітей про Україну, виявили, що у молодших школярів КГ, які брали участь в дослідженні, переважає середній рівень сформованості знань про Україну, натомість у учнів експериментальної групи, в роботі з якими проводилася відповідна робота, цей показник набагато виявився більший. Більшість дітей ЕГ мають достатній рівень знань про Україну.

Отримані результати дослідження показали переважання середніх показників сформованості знань про Україну у молодших школярів КГ та високих показників у молодших школярів ЕГ, що підтверджує ефективність розробленої та використаної програми з національно-патріотичного виховання.

Були розроблені методичні рекомендації вчителям початкової школи щодо національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану: глибоке знання вчителем національної історії та об'єктивне її потрактування в освітньому просторі; особистісно-зорієнтований підхід у формуванні навчальних запитань і завдань, а також у побудові моделі уроку в початковій школі з чітко передбачуваними і контрольованими результатами; поглиблення знань про життя та творчість українських письменників та митців; формування особистісного ставлення до історичних подій засобами української літератури та мистецтва, розвиток вмінь висловлювати свої думки про автора мистецьких творів, героїв, художні образи; прищеплення високих естетичних смаків, виховання почуття прекрасного, уміння насолоджуватися художніми та мистецькими творами; поглиблення знань про історію та традиції, звичаї українського народу, його найвидатніших діячів літературної

та мистецької ниви, прищеплювати любов до українських казок та мови.

ВИСНОВКИ

Теоретично-експериментальне дослідження, здійснене відповідно до визначених у вступі завдань, дозволяє сформулювати такі висновки:

1. Основи національно-патріотичного виховання молодших школярів в Україні ґрунтуються на давніх традиціях та народному досвіді. Однак російсько-українська війна розширила горизонти цієї парадигми, перетворивши її на активну та співпричетну до потреб та проблем власної країни. Молодші школяри стали більш чутливою та готовою до конкретних дій, відданою захисту своєї батьківщини.

Основною метою виховання молодших школярів в контексті російсько-української війни є формування у них патріотичних переконань і цінностей, а також усвідомлення важливості національної єдності та гідної оборони своєї країни. Основні аспекти цієї мети включають в себе знання історії та культури України, культивування патріотичного ставлення до своєї країни, осуд військових конфліктів та навчання дітей розуміти наслідки війни та насильства, а також поважати мирні засоби вирішення конфліктів. Діти повинні виступати проти агресії і демонструвати готовність захищати свою країну. Цей підхід сприяє формуванню відповідальних та свідомих громадян, які розуміють та цінують свою націю та призначення для співіснування в мирному світі.

2. Ефективність національно-патріотичного виховання молодших школярів справедливо вважається ключовою і в значній мірі залежить від вибору належних методів і форм організації цього процесу. Доцільно використовувати такі методи (методи усвідомлення цінностей патріотичного виховання, методи організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки, методи стимулювання необхідної поведінки та активності, методи педагогічної підтримки, часто використовуюється і метод проєктів) та форми (загальнонаціональна хвилина мовчання за загиблими; флешмоби, благодійні ярмарки та акції на підтримку ЗСУ; інтерактивні виховні бесіди; залучення

молодших школярів до занять фізичною культурою, танцями, ігровою діяльністю; екскурсії з метою відвідування визначних історичних місць; перегляд патріотичних мультфільмів), які надають можливість включити дітей у процес національно-патріотичного виховання в різних аспектах і в контексті їхнього особистісного розвитку.

3. З метою перевірки наведених в роботі теоретичних положень проведено експериментальне дослідження для з'ясування стану проблеми національно-патріотичного виховання учнів початкової школи в умовах воєнного стану. У процесі дослідження виявлені рівні сформованості національно-патріотичного виховання молодших школярів. Експериментальне дослідження проходило в три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

В експерименті брали участь 30 учнів 4-х класів закладів загальної середньої освіти. З метою виявлення рівнів сформованості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах війни проведено анкетування, що передбачало відповіді на 10 запитань.

На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури, зокрема підручників з ЯДС, визначено рівні сформованості національно-патріотичного виховання молодших школярів.

4. Результати дослідження показали, що внесення змін до освітнього процесу, сприяли підвищенню рівня знань молодших школярів з історії України, обізнаності молодших школярів щодо державної мови, символів, основного закону України, державних свят, культурних та мистецьких діячів.

5. Розроблені практичні рекомендації для вчителів початкової школи сприятимуть ефективній реалізації національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану.

Отже, усі поставлені завдання виконано, мету досягнуто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Національний характер. *Освіта*. 2011. 2–9 березня. С.10.
2. Бедрій Х. В. Зміст, форми і методи патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka*. 2020. № 51. С. 75–79.
3. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. Вип. 2. С. 76–83.
4. Безлюдна Н. Соціально-педагогічні умови реалізації національно-патріотичного виховання молодших школярів у період воєнного стану. *Věda a perspektivy*. 2022. № 7. С. 165–176.
5. Бех І. Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання. *Рідна школа*. 2015. № 1–2. С. 3–6.
6. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
7. Будак В. Д. Патріотичне виховання студентської молоді: теоретичний аспект. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. № 2. С. 77–83.
8. Буклов Ю. Національно патріотичне виховання учнівської молоді: соціально-педагогічний аспект. *Молодь і ринок*. 2017. №12. С. 126–130.
9. Вашуленко О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів на уроках літературного читання. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/733993/1/%D0%92%D0%B0%D1%88%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf>
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад і

голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

11. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Любов до Батьківщини. Львів: Товариство ім. Г. Ващенка, 2009. Вид 5. 23 с.

12. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу: автореф. дис. Київ, 2007. 21 с.

13. Галабурда М. В., Товканець Г. В. Застосування форм і методів національно-патріотичного виховання здобувачів початкової освіти у закладі загальної середньої освіти. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (12-13 травня 2022 р., м. Мукачево)*. Мукачево: Вид-во МДУ, 2022. С. 46–48.

14. Гільберт Т. Г. Я досліджую світ : підруч. для 4 кл. заг. серед, освіти. (У 1 ч.) : Ч. I / Тетяна Гільберг. Світлана Тарнавська. Ніна Павич. Київ : Генеза. 2021. 160 с.

15. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави: студії виховання. *Рідна школа*. 2021. № 2. С. 9–14.

16. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 2012. 374 с.

18. Грищенко С. В., Ілішова О. М., Єфімов Д. В., Макогончук Н. В., Проблема національно-патріотичного виховання. *Теорія і методика професійної освіти. Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 44. Т. 1. С. 119–123.

17. Громадянське виховання особистості/ В. І. Войтенко, Л. А. Грицюк, М. І. Каратаєва. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., . Кн. 1: Законодавчо-правові та теоретичні засади. Київ, 2007. 108 с.

18. Грушевський М. С. На порозі Нової України: гадки і мрії. *Твори: у 50 т.; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.* Львів: Видавництво «Світ». 2007. Т. 4. Кн. 1. С. 266.

19. Даниляк Р., Муляр Н. Психолого-педагогічні аспекти патріот. виховання молодших школярів в умовах російсько-української війни (2014-2022 рр.). URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/259995>.

20. Дейнега І. О., Кучеренко Т. А. Національно-патріотичне виховання молодших школярів. *Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Київ,Україна,5–6 квітня 2019 року)*. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. С. 97–99.
21. Державні стандарти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.
22. Добровольська Л. Н., Чорновіл В. О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів – пріоритетний напрям діяльності педагогів: Навчально-методичний посібник. Черкаси: Видавництво комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». 2016. 140 с.
23. Калита Н. Формування основ національно-патріотичного виховання в учнів початкової школи. *Молодь і ринок*. 2019. №10. С. 30–33.
24. Калита Н., Пантюк М. Національно-патріотичне виховання учнів початкової школи. *Молодь і ринок*. 2021. №10. С. 19–23.
25. Кардашова І. Виховуємо патріотів України. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2013. № 5. С. 60–64.
26. Качур М. М. Поняття «патріотизм» в українській науковій педагогічній думці. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 6. С. 54–59.
29. Квасюк Т. Підготовка майбутніх вчителів початкової школи до наступності формування національно-патріотичної самосвідомості старших дошкільників та молодших школярів. *Психодидактика початкової освіти*. Миколаїв: ТОВ «Іліон», 2015. Вип. 3. С.19–20.
27. Келембет Л.І., Фляк О.О., Риндич О. М. Патріотичне виховання дітей та учнівської молоді: теорія і практика. *Національно-патріотичне виховання дітей та молоді у сучасному освітньому просторі України на засадах етнопедагогіки: матеріали Всеукр. наук.-прак. інтернет-конф.* Івано-Франківськ : Місто НВ, 2016. С. 16–23.

28. Коваленко Н. І. Інноваційний виховний потенціал національно-патріотичного виховання особистості у сучасному закладі загальної середньої освіти. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 листопада 2021 року)*. Івано-Франківськ: «НАІР», 2021. С.81–87.

29. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22>.

30. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/>.

31. Корж Г. В. Національно-патріотичне виховання: соціально-політичний та етнічний виміри. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2011. № 45. С. 148–156.

32. Кравченко А., Сахно М. Національно-патріотичне виховання молоді в Україні – вимога сьогодення. *Педагогічні науки*. 2015. № 63. С. 71–75.

33. Кульчицький В. Й. Патріотичне виховання як складова професійної підготовки майбутнього фахівця. *Науковий вісник Ужгородського університету. серія: «педагогіка. соціальна робота»*. 2019. Вип.1.С.88–90.

34. Кульчицький В. Й. Філософсько-світоглядні передумови розвитку патріотичного виховання в Україні (історичний аспект). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 30. С. 76–79.

35. Луценко І. Виховуємо громадянина: морально-правові аспекти вихованості. *Дошкільне виховання*. 2015. № 4. С. 9–13.

36. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. Вінниця: Універсум-Вінниця, 2012. 348 с.

37. Надольний І. Філософія: навч. посіб. Київ: Вікар, 2014. 584 с.

38. Наказ № 1038 від 29.07.2019 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 №641». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374>

718.pdf.

39. Наказ Міністерства освіти і науки України № 641 від 16.06.2015 року: «Про затвердження Концепції національно патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL :<https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/inform-rodiyalnicti/konczepczyia.pdf>

40. Носова О. Національно-патріотичне виховання підростаючого покоління в сучасних умовах. *Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні [Текст]: матеріали VIII обласної науково-практичної конференції (Київ, 10 листопада 2022 р.)*. Київ: Донецький ОБЛППО, 2022. С. 594–596.

41. Паніна Л. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді в умовах нової української школи. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 1. С. 118–120.

42. Плівачук К. В. Педагогічні умови формування національної свідомості у школярів закладу загальної середньої освіти. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 листопада 2021 р.)*. Івано-Франківськ: «НАІР», 2021. С. 165–170.

43. Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: Указ Президента України № 143/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1432022-41729>.

44. Розвиток громадянської спрямованості особистості : монографія / М. Й. Боришевський, Т. М. Яблонська, В. В. Антоненко та ін.; [за заг. ред. М. Й. Боришевського]. Київ: Педагогічна думка, 2007. 186 с.

45. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори: у 2-х кн. / за ред. Е. Л. Коваленко. Київ: Либідь, 2017. Кн. 1. 272 с.

46. Семенов О. Виховання високої духовності. *Шкільний світ*. 2011.

№ 47. С. 2–4.

47. Сисоєва С.О. Особистісно зорієнтовані педагогічні технології: метод проектів. *Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: [практико-зорієнтований збірник]* / ред. І. Г. Єрмаков. Київ: Вид-во «Департамент», 2003. С. 119–124.

48. Система освіти: затверджено заходи щодо національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

URL:<https://mon.gov.ua/ua/news/sistema-osviti-zatverdzheno-zahodi-shodo-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-ditej-ta-ta-molodi>.

49. Сковорода Г. Вірші, пісні, байки, діалоги, трактати, притчі, прозові переклади, листи. Київ: Наукова думка, 2000. 261 с.

50. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори: у 5 т.* Київ, 2005. Т.3. 282 с.

51. Тарасенко М. Історія філософії України: підручник. Київ: Либідь, 2014. 416 с.

52. Устименко І. П. Патріотичне виховання учнівської молоді, окреслене війною. *Педагогічний вісник*. 2022. №1-2. С. 26–29.

53. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні. *Вибрані педагогічні твори: у 2 т.* Київ, 2013. Т.1: Теоретичні проблеми педагогіки. 103 с.

54. Фінін Г. І. Сучасні педагогічні технології та патріотичне виховання. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. 2012. Вип. 38. С. 203–216.

55. Хемич Т. І. Особливості національно-патріотичного виховання дітей та молоді. *Zbiór artykułów naukowych Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej organizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych «Pedagogika Naukowa i Praktyczna Nauka światowa: problemy i innowacje»*. Warszawa, 2017. С.160–164.

56. Чорна К.І. Патріотизм – духовна цінність молодих громадян України. *Цінності освіти і виховання. Науково-методичний збірник / За заг.*

ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 2017. С. 209–212.

57. Щербань П. Пам'ятай ім'я своє: заповіді сімейної педагогіки: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2006. 191 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

**для виявлення рівня сформованості національно-патріотичного
виховання молодших школярів**

Прізвище, ім'я _____ Клас _____

Прочитайте уважно запитання. Свою відповідь обведи кружечком.

1. Яка мова в Україні є державною?

- а) англійська мова;
- б) українська мова;
- в) російська мова;
- г) українська та російська мови;

2. Які ви знаєте державні символи України?

- а) гілка калини;
- б) прапор України;
- в) гімн України;
- г) вишиванка;
- г) герб України;

3. З якими країнами межує Україна?

- а) Польща;
- б) Румунія;
- в) росія;
- г) білорусь;
- г) Італія;
- д) Німеччина;
- е) Грузія;
- є) Молдова;

4. Що є основним законом держави?

- а) Цивільний кодекс України;
- б) Конституція України;

в) Закон України «Про освіту»;

5. Які державні свята ви знаєте?

6. Які державні свята святкують у вашій родині?

7. Які ви знаєте обереги Українського народу?

- а) рушник;
- б) вишиванка;
- в) калина;
- г) віночок;
- г) писанка;
- д) лялька мотанка;
- е) соняшник;
- є) копійка;

8. Назвіть імена відомих українських митців.

9. Коли в Україні святкують день вишиванки?

- а) у травні;
- б) у вересні;
- в) у червні;

10. Яка українська художниця писала картини із зображенням тварин, рослин та орнаментів?

- а) М. Примаченко;
- б) К. Білокур;
- в) Є. Гапчинська;